

Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma

Sosiaali- ja terveysministeriö lähettää kunnioittavasti Eduskunnan suurelle valiokunnalle otsikkoasiaa koskevan muistion liitteineen sekä kansallisen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisen toimintasuunnitelman.

Osastopäällikkö, ylijohtaja

Kari Välimäki

Neuvotteleva virkamies

Juho Saari

Liitteet

Muistio (5.6.2001) liitteineen ja Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma (Sosiaali- ja terveysministeriö, työryhmämuistioita 2001:11)

ASIA: EU-tason syrjäytymisen vastainen yhteistyö. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma.

E/U-tunnus: E81/2000vp (Sosiaalipoliittinen toimintaohjelma; sosiaalista syrjäytymistä koskevat toimet), ministeriön e-kirjelmä 5.6.2001 eduskunnalle.

KÄSITTELYVAIHE JA KÄSITTELYN LUONNE

Lissabonin Eurooppa-neuvoston hyväksymän strategian velvoituksen mukaisesti käynnistettiin avoimeen koordinaatiomenetelmään perustuva köyhyyden ja syrjäytymisen torjumista koskeva EU-yhteistyö, jota on valmisteltu sosiaalisen suojelun komiteassa. Nizzan Eurooppa-neuvosto (7.-9. joulukuuta 2000) hyväksyi työllisyys- ja sosiaalipoliittikkaneuvoston 17.10.2000 asettamat tavoitteet köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi osana sosiaalipoliittista toimintaohjelmaa. Eurooppa-neuvosto kehotti jäsenvaltioita kehittämään tavoitteisiin liittyviä toimiaan, esittämään vuoden 2001 kesäkuuhun mennessä kansalliset kaksivuotiset toimintasuunnitelmansa ja määrittämään indikaattorit ja seurantamenettelyt tulosten arvioimiseksi. Yhteiset tavoitteet edistävät maiden vertailua ja hyvien käytäntöjen vaihtoa.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 1. helmikuuta 2001 laajapohjaisen työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella päätelmien mukainen toimintasuunnitelma 11. toukokuuta mennessä. Työryhmän toimikaudeksi määrättiin 1.2. – 31.5.2001. Työryhmä sai toimintasuunnitelman valmiiksi aikataulun mukaisesti.

Suomi toimitti komissiolle muiden maiden tavoin kansallisen toimintasuunnitelmansa 1.6.2001 mennessä. Komissio informoi työllisyys- ja sosiaalipoliittikkaneuvostossa 11.6.2001 valmistelutilanteesta. Toimintasuunnitelmista tullaan laatimaan yhteisraportti, jonka sisältöä valmistellaan sosiaalisen suojelun komitean kokouksessa 12.-13.7.2001.

ASIAKIRJAVIITTEET:

- Nizzan Eurooppa-neuvosto. Puheenjohtajan päätelmät, kohta 20 ja liite 1 Euroopan sosiaalinen toimintaohjelma, (liitteenä).
- Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma.

EU:N OIKEUDEN MUKAINEN OIKEUSPERUSTA / PÄÄTÖKSENTEKOMENETTELY:

-

KÄSITTELIJÄ(T):

Sosiaali- ja terveysministeriö
Ylijohtaja, osastopäällikkö Kari Välimäki, p. 160 9845
Neuvotteleva virkamies Juho Saari, p. 160 3771

SUOMEN KANTA:

Suomi on muiden EU:n jäsenmaiden tavoin hyväksynyt yhteiset tavoitteet 17. lokakuuta 2000 pidetyssä työllisyys- ja sosiaalipolitiikkaneuvoston kokouksessa ja Nizzan Eurooppa-neuvostossa 7.-9. joulukuuta 2000.

PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ:

Kansalliset toimintasuunnitelmat valmistellaan EU-tasolla yhteisesti sovittujen periaatteiden mukaisesti. Suunnitelmat perustuvat jäsenvaltioiden erilaisiin lähtökohtiin ja niiden erilaisiin painotuksiin. Eri jäsenmaiden toimintasuunnitelmien rakennetta ja sisältöä on kuitenkin pyritty yhdenmukaistamaan vastavuoroisen oppimisprosessin helpottamiseksi.

Suomen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma perustuu laajasti hyväksytyille kansallisille lähtökohdille. Suomen toimintasuunnitelma on luonteeltaan tavoitteellinen ja eri toimijoita yhteisiin tavoitteisiin sitouttava. Suunnitelman tavoitteena on sellaisen eettisesti ja taloudellisesti kestävän yhteiskuntamallin edistäminen, jossa yhteisvastuullisuus tukee rakentavalla tavalla yksilön omatoimisuutta ja oman elämän hallintaa. Tämä tapahtuu lisäämällä sekä organisaatioiden että kansalaisten kannustimia sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäviin toimintamalleihin ja kehittämällä kansalaisten elämänhallinnan ja hyvinvoinnin kannalta tarpeellisia tulonsiirtoja ja palveluja.

Köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisia toimenpiteitä tarkastellaan suhteessa taloudelliseen köyhyteen, terveydellisiin ongelmiin, työmarkkinoilta, asuntomarkkinoilta ja koulutuksesta syrjäytymiseen sekä muihin syrjäytymistä aiheuttaviin tekijöihin. Toimintasuunnitelmassa luetellaan ne köyhyyden ja syrjäytymisen vastaiset toimenpiteet, joihin hallitus, työmarkkinajärjestöt ja kolmas sektori ovat sitoutuneet sekä esitellään suunnitelmakaudella esiinnousevia kysymyksiä. Toimintasuunnitelmaan sisältyy myös syrjäytymisen eri ulottuvuuksia arvioiva indikaattorilista.

KANSALLINEN KÄSITTELY:

STM:n ja TM:n kirje sosiaalipoliittisesta toimintaohjelmasta E 81/2000 vp, StVL 19/2000, TyVL 13/2000.

Eduskunnan suuri valiokunta 13.10.2000 (Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen yhteistyön yhteiset tavoitteet; työllisyys- ja sosiaalipolitiikkaneuvosto 17.10.2000.).

Eduskunnan suuri valiokunta 24.11.2000 (Sosiaalipoliittinen toimintaohjelma; työllisyys- ja sosiaalipolitiikkaneuvosto 28.11.2000).

STM:n laajapohjainen työryhmä (toimintasuunnitelma); 1.2. – 31.5.2001.

Sosiaalipolitiikkajaosto.

Sosiaalipoliittinen ministerivaliokunta 9.5.2001.

EU-ministerivaliokunta 18.5.2001.

KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ:

-

TALOUDELLISET VAIKUTUKSET:

-

MUUT MAHDOLLISET ASIAAN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT:

-

***Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen
vastainen kansallinen toimintasuunnitelma***

2001:11

Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen
vastainen kansallinen toimintasuunnitelma

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Helsinki 2001

KUVAILELEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö		Julkaisun päivämäärä 1.6.2001	
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma Puheenjohtaja: Kari Välimäki Sihteerit: Juho Saari Mirja Salonen Markus Seppelin		Julkaisun laji Työryhmämuistio	
		Toimeksiantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 1.2.2001	
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma			
Julkaisun osat			
Tiivistelmä Sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän valmistelemaan Nizzan Eurooppa-neuvoston päätelmien mukaisesti köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisen toimintasuunnitelman. Kansalliset toimintasuunnitelmat valmistellaan kaikissa EU:n jäsenmaissa yhteisesti sovittujen periaatteiden mukaisesti. Suunnitelmat perustuvat jäsenvaltioiden erilaisiin lähtökohtiin ja niiden erilaisiin painotuksiin. Eri jäsenmaiden toimintasuunnitelmien rakennetta ja sisältöä on kuitenkin pyritty yhdenmukaistamaan vastavuoroisen oppimisprosessin helpottamiseksi. Suomen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma perustuu laajasti hyväksytyille kansallisille lähtökohdille. Tällä suunnitelmalla vastataan myös sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausuntoon 7/2000 perustuslakivaliokunnalle. Sosiaali- ja terveysvaliokunta on edellyttänyt lausunnossaan hallituksen toimenpidekertomuksesta vuodelta 1999 ja Sosiaali- ja terveystietomuksesta vuodelta 2000, että hallitus kiinnittää huomiota tarpeeseen ennaltaehkäistä syrjäytymisprosesseja ja esittää, että hallitus laatii pikaisesti erillisen köyhyysohjelman. Kansallinen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen toimintasuunnitelma perustuu sosiaaliturvan kansalliseen strategiaan. Se on luonteeltaan tavoitteellinen ja eri toimijoita yhteisiin tavoitteisiin sitouttava. Suunnitelman tavoitteena on sellaisen eettisesti ja taloudellisesti kestävä yhteiskuntamallin edistäminen, jossa yhteisvastuullisuus tukee rakentavalla tavalla yksilön omatoimisuutta ja oman elämän hallintaa. Tämä tapahtuu lisäämällä sekä organisaatioiden että kansalaisten kannustimia sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäviin toimintamalleihin ja kehittämällä kansalaisten elämänhallinnan ja hyvinvoinnin kannalta tarpeellisia tulonsiirtoja ja palveluja. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisia toimenpiteitä tarkastellaan suhteessa taloudelliseen köyhyyteen, terveydellisiin ongelmiin, työmarkkinoilta, asuntomarkkinoilta ja koulutuksesta syrjäytymiseen sekä muihin syrjäytymistä aiheuttaviin tekijöihin. Toimintasuunnitelmassa luetellaan ne köyhyyden ja syrjäytymisen vastaiset toimenpiteet, joihin hallitus, työmarkkinajärjestöt ja kolmas sektori ovat sitoutuneet sekä esitellään suunnitelmakaudella esiinnousevia kysymyksiä. Toimintasuunnitelmaan sisältyy myös syrjäytymisen eri ulottuvuuksia arvioiva indikaattorilista.			
Avainsanat: (asiasanat) Köyhyys, syrjäytyminen, Sosiaalisen suojelun komitea			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:11		ISSN 1237-0606	ISBN 942-00-0988-4
Kokonaissivumäärä 62	Kieli Suomi	Hinta 86,00 mk	Luottamuksellisuus Julkinen

Jakaja Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisumyynti puh. (03) 260 8158 ja 260 8535	Kustantaja Sosiaali- ja terveysministeriö
--	--

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 1. helmikuuta 2001 työryhmän (asettamispäätös STM011:00/2001), jonka tehtävänä oli valmistella Nizzan Eurooppa-neuvoston päätelmien mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriölle esitys kansalliseksi köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaiseksi toimintasuunnitelmaksi 11. toukokuuta 2001 mennessä. Työryhmän toimikaudeksi määrättiin 1. helmikuuta 2001 - 31. toukokuuta 2001.

Työryhmän puheenjohtajaksi määrättiin ylijohtaja Kari Välimäki sosiaali- ja terveysministeriöstä sekä jäseniksi ylitarkastaja Jaakko Ellisaari sosiaali- ja terveysministeriöstä, ylitarkastaja Antero Kiviniemi sosiaali- ja terveysministeriöstä ja sosiaalineuvos Martti Lähteinen sosiaali- ja terveysministeriöstä. Työ-

ryhmän jäseniksi kutsuttiin erityisasiantuntija Peter Fredriksson ympäristöministeriöstä, tutkimusprofessori Matti Heikkilä Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksesta, erityisasiantuntija Sinikka Huhtala Suomen Kuntaliitosta, sosiaalipoliittinen sihteeri Mirja Janérus Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestöstä, vanhempi hallitussihteeri Pasi Järvinen työministeriöstä, diakonias sihteeri Kaarina Lappalainen kirkkohallituksesta, sosiaalipoliittinen asiamies Vesa Rantahalvari Palvelutyönantajista, toimitusjohtaja Marita Ruohonen Ensi- ja turvakotien liitosta (EAPN-Fin:n edustajana), neuvotteleva virkamies Olli Saarela opetusministeriöstä, erikoistutkija Hannele Sauli Tilastokeskuksesta ja neuvotteleva virkamies Marja Tuovinen valtiovarainministeriöstä.

Työryhmän sihteeriksi määrättiin neuvotteleva virkamies Juho Saari sosiaali- ja terveysministeriöstä. Työryhmä käytti oikeuttaan ottaa kaksi muuta sihteerinä ja kutsui sihteereiksi ylitarkastaja Markus Seppelin sosiaali- ja terveysministeriöstä 8. helmikuuta 2001 ja erityisasiantuntija Mirja Salosen Suomen Kuntaliitosta 26. helmikuuta 2001.

Työryhmä kokoontui seitsemän kertaa. Tämän lisäksi se järjesti kaksi kuulemistilaisuutta kolmannen sektorin organisaatioille ja muille intressiryhmille. Euroopan komission edustajat esittelivät toimintasuunnitelman rakennetta ja linjauksia koskevat näkemyksensä 2. maaliskuuta 2001 järjestetyssä tilaisuudessa. Kolmannen sektorin organisaatioille ja niin sanotulle Nälkäryhmälle tarkoitettu kuulemistilaisuus järjestettiin 17. huhtikuuta 2001.

Kansallista köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaista toimintasuunnitelma on käsitelty EU asioiden komitean alaisessa jaostossa 25 (sosiaaliasiat) 26. huhtikuuta 2001, sosiaalipoliittisessa ministeriryhmässä 9. toukokuuta 2001 ja se on hyväksytty EU ministerivaliokunnassa 18. toukokuuta 2001.

Saatuaan tehtävänsä suoritetuksi työryhmä kunnioittavasti luovuttaa muistionsa sosiaali- ja terveysministeriölle.

Helsingissä 1. päivänä kesäkuuta 2001

Kari Välimäki

Jaakko Ellisaari

Peter Fredriksson

Matti Heikkilä

Sinikka Huhtala

Mirja Janérus

Pasi Järvinen

Antero Kiviniemi

Kaarina Lappalainen

Martti Lähteinen

Vesa Rantahalvari

Marita Ruohonen

Olli Saarela

Hannele Sauli

Marja Tuovinen

Juho Saari

Mirja Salonen

Markus Seppelin

SISÄLTÖ

TAUSTA	13
1. KESKEISET LÄHTÖKOHDAT JA HAASTEET	15
1.1. Työn ensisijaisuus	16
1.2. Syrjäytymisen riskit ja ehkäisy.....	18
1.3. Tuki heikoimmassa asemassa oleville	21
1.4. Eri toimijoiden yhteistyön edistäminen	22
2. KANSALLINEN TOIMINTAMALLI JA TAVOITTEET	24
2.1. Sosiaalipoliittinen perusrakenne säilytetään	25
2.2. Syrjäytymisen ehkäisyyn tähtäävä politiikka	27
3. KANSALLISET TOIMENPITEET	27
1) Taloudellinen syrjäytyminen (köyhyys).....	28
2) Terveydelliset ongelmat.....	30
3) Työmarkkinoilta syrjäytyminen.....	33
4) Asuntomarkkinoilta syrjäytyminen.....	35
5) Koulutuksesta syrjäytyminen	35
6) Muu syrjäytyminen	38
4. SUUNNITELMAKAUDELLA ESILLE NOUSEVIA KYSYMYKSIÄ	42
1) Taloudellinen syrjäytyminen (köyhyys).....	43
2) Terveydelliset ongelmat.....	43
3) Työmarkkinoilta syrjäytyminen.....	44
4) Asuntomarkkinoilta syrjäytyminen.....	45
5) Koulutuksesta syrjäytyminen	45
6) Muu syrjäytyminen	46
INDIKAATTORIT	6-48

1 TAUSTA

Köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen toiminnan lähtökohtiin vaikuttaa ympäröivän yhteiskunnan kehitys, kuten työmarkkinoiden ja kotitalousrakenteiden sekä kansainvälisen toimintaympäristön muutokset. Muutoksiin sopeutuminen edellyttää myös uusien köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisten keinojen etsimistä. Näitä keinoja voidaan löytää muun muassa lisäämällä kansainvälistä vuorovaikutusta. Tässä mielessä Nizzan Eurooppa-neuvostossa joulukuussa 2000 tehty päätös köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisten kansallisten toimintasuunnitelmien tekemiseen on merkittävä askel.

Suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän perustana ovat universaalit sosiaali- ja terveyspalvelut sekä kattava toimeentuloturvajärjestelmä. Sosiaali- ja terveyspalvelut pyritään järjestämään koko väestölle pääosin verorahoitteisesti ja hajautettuun, kunnalliseen järjestämisvastuuseen perustuen. Toimeentuloturvajärjestelmä on lähtökohdiltaan syyperusteinen sosiaalivakuutusjärjestelmä, jota täydentävät asumisperusteiset perusetuudet. Tällaisella rakenteella on pystytty turvaamaan kansainvälisesti katsoen alhainen köyhyys.

Sosiaaliturvan perusrakennetta voidaan pitää toimivana. Se ei kuitenkaan ole kokonaan estänyt köyhyyttä ja syrjäytymistä. Osa suomalaisista on syrjäytynyt tai vaarassa syrjäytyä. Syrjäytymisen käynnistäjänä voi olla varattomuus, terveyden heikkeneminen, työttömyys, asunnottomuus, koulutuksen riittämättömyys tai muut sosiaaliset ongelmat. Mikään edellä mainituista tekijöistä ei yleensä yksinään aiheuta syrjäytymistä, vaan syrjäytymisessä on kyse useiden eri ongelmien kasautumisesta. Syrjäytymisen riskejä ei voida koskaan kokonaan poistaa, mutta riskien toteutumisesta aiheutuvien ongelmien laajuutta ja syvyyttä sekä syrjäytymisriskien kasautumista yksilötasolla voidaan vähentää sosiaali-, terveys-, koulutus-, työllisyys- ja talouspoliittisten toimenpiteiden avulla.

Köyhyys ja syrjäytyminen kytkeytyvät tiiviisti nopeisiin yhteiskunnallisiin ja esimerkiksi työelämän rakenteellisiin muutoksiin. Tämän takia ongelmia ei voida jättää vain yksilötason vastuulle ja yksilöllisten ratkaisujen varaan, vaan yhteiskunnan on kannettava vastuu siitä, että kaikkien kansalaisten oikeudet ihmisarvoiseen elämään turvataan.

Kansalliset toimintasuunnitelmat valmistellaan kaikissa EU:n jäsenmaissa yhteisesti sovittujen periaatteiden mukaisesti.¹ Suunnitelmat perustuvat jäsenvaltioiden erilaisiin lähtökohtiin ja niiden erilaisiin painotuksiin. Eri jäsenmaiden toimintasuunnitelmien rakennetta ja sisältöä on kuitenkin pyritty yhdenmukaistamaan vastavuoroisen oppimisen helpottamiseksi. Tämän takia Sosiaalisen suojelun komitea sopi 19. tammikuuta 2001 kansallisten toimintasuunnitelmien aikataulusta ja rungosta.²

¹ Linjaukset on tiivistetty kokousasiakirja 8:ssa. Sosiaalisen suojelua käsittelevä korkean tason työryhmä 29. syyskuuta 2000 / Liite.

² Sosiaalisen suojelun komitea. REF: SPC/01/01/02_FI

Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma perustuu laajasti hyväksytyille kansallisille lähtökohdille. Tällä suunnitelmalla vastataan myös sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausuntoon 7/2000 perustuslakivaliokunnalle. Sosiaali- ja terveysvaliokunta on edellyttänyt lausunnossaan hallituksen vuoden 1999 toimenpidekertomuksesta ja vuoden 2000 sosiaali- ja terveystietokertomuksesta, että hallitus kiinnittää huomiota tarpeeseen ennalta ehkäistä syrjäytymisprosesseja ja esittää, että hallitus laatii pikaisesti erillisen köyhyysohjelman.³

Kansallinen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen toimintasuunnitelma perustuu sosiaaliturvan kansalliseen strategiaan. Se on luonteeltaan tavoitteellinen ja eri toimijoita yhteisiin tavoitteisiin sitouttava. Suunnitelman päämääränä on sellaisen eettisesti ja taloudellisesti kestävä yhteiskuntamallin edistäminen, jossa yhteisvastuullisuus tukee rakentavalla tavalla yksilön omatoimisuutta ja oman elämän hallintaa. Tämä tapahtuu lisäämällä sekä organisaatioiden että kansalaisten kannustimia sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäviin toimintamalleihin ja kehittämällä kansalaisten elämänhallinnan ja hyvinvoinnin kannalta tarpeellisia tulonsiirtoja ja palveluja.

Suunnitelman tavoitteena on varmistaa, että köyhyys Suomessa on edelleen EU-maiden alhaisimpia ja syrjäytymisen ehkäisemiseen sekä katkaisemiseen on käytettävissä hyviä toimintamalleja sekä riittävästi resursseja.

³ Sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunto 7/2000 vp: Hallituksen toimenpidekertomus vuodelta 1999. Kohta: Sosiaali- ja terveystietokertomus 2000, s. 4.

2 1. KESKEISET LÄHTÖKOHDAT JA HAASTEET

Sosiaalipolitiikan muutos yhdistyy sekä politiikkatavoitteiden että toimintaympäristön muutokseen. Köyhyyden ja syrjäytymisen estämiseen liittyvät poliittiset tavoitteet on kirjattu selkeästi kahteen viimeisimpään hallitusohjelmaan.

Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen (1999-) ohjelmassa todetaan, että

"Hallituksen talouspolitiikan päätavoite on työllisyyden parantaminen, mikä edellyttää vakaa talouskasvun turvaamista. Hallituksen tavoite on, että uusien työpaikkojen määrä lisääntyy ripeästi ja työssä olevien osuus työikäisestä väestöstä lähestyy Suomessa EU:n työllisyysuuntaviivoissa tavoitteeksi asetettua 70 prosenttia.

Hallituksen sosiaalipolitiikan lähtökohtana on pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan säilyttäminen. Tavoitteena on kehittyvä yhteiskunta, joka takaa kaikille mahdollisuuden oman elämänsä hallintaan ja aktiiviseen osallistumiseen. Hallituksen keskeisenä painopistealueena on edistää toimia, joilla ehkäistään ja vähennetään vakavia köyhyysongelmia, syrjäytymistä ja huono-osaisuuden kasautumista. Sosiaali- ja terveystalouden laatu ja saatavuus turvataan koko maassa.

Hallitus korostaa työn ensisijaisuutta. Sosiaaliturvaetuksien, verotuksen ja palvelumaksujen uudistamista jatketaan siten, että työn vastaanottaminen on aina taloudellisesti kannattavaa. Sosiaalivakuutuksen maksujen ja -etuuksien yhteyttä parannetaan.

Köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisemisellä haetaan erityisesti ratkaisuja pitkäaikaistyöttömien, mielenterveys- ja päihdeongelmaisten, ylivelkaantuneiden ja heidän perheidensä kasautuviin elämänhallinta- ja toimeentulo-ongelmiin. Tuloverotuksen, sosiaalisten tulonsiirtojen, maksujen ja palvelujen on muodostettava toimiva ja kannustava kokonaisuus.

Hallitus selvittää sosiaaliturvan uudistamista, erityisesti ensisijaisen ja viimesijaisen sosiaaliturvan tasojen yhteensovittamista. Tavoitteena on tehostaa varsinaista sosiaalityötä syrjäytyneiden aseman parantamiseksi sekä turvata niiden asema, jotka eivät itse kykene vastaamaan omasta toimeentulostaan.

Hallitus edistää hallinnonalojen välistä yhteistyötä huono-osaisempien väestöryhmien toimeentuloon, työhön, koulutukseen, asumiseen, yhdyskuntarakenteeseen, elinympäristöön ja palvelutarpeisiin liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi, syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseksi ja poistamiseksi.

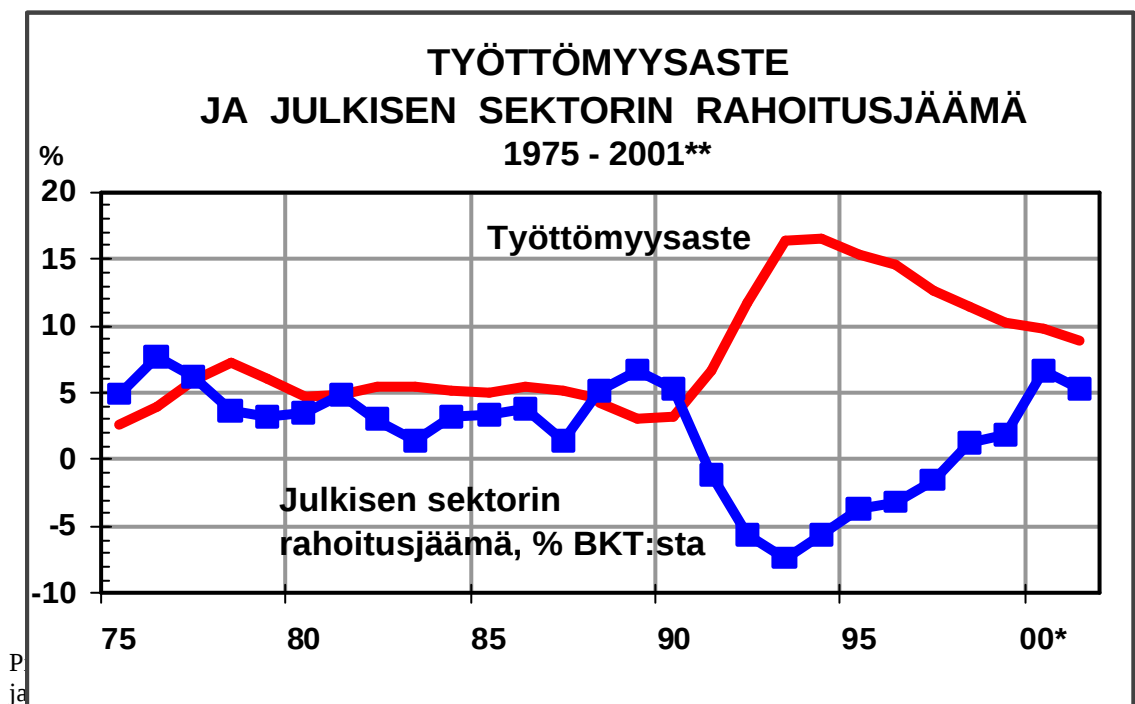
Toimenpiteitä asunnottomuuden vähentämiseksi tehostetaan ja kiinnitetään erityistä huomiota sosiaalisen eriytymiskehityksen ennaltaehkäisyyn."

Hallituksen esittämät linjaukset muodostavat kansallisen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen toimintasuunnitelman pohjan. Nämä linjaukset ovat saman suuntaisia kuin Nizzan Eurooppa-neuvoston hyväksymät neljä yleistavoitetta. Kansalliset tavoitteet voidaan siten jakaa näihin neljään yleistavoitteeseen:

- työn ensisijaisuus
- panostaminen syrjäytymistä ja köyhyyttä ehkäiseviin toimiin
- tuen kohdentaminen heikoimmassa asemassa oleville ja
- eri toimijoiden yhteistyön edistäminen syrjäytymisen ja köyhyyden ehkäisemisessä.

2.1 1.1. Työn ensisijaisuus

Vakaa taloudellinen kasvu ja tasapainossa oleva julkinen talous ovat ensisijainen väline työllisyyden edistämisessä. Hallituksen tavoitteena on ollut sekä työttömyyden puolittaminen että valtion velan lyhentäminen. Nämä tavoitteet eivät ole olleet ristiriidassa toistensa kanssa, kuten alla olevasta kuviosta käy ilmi. Työmarkkinaosapuolet ovat omalla toiminnallaan tukeneet hallituksen tavoitteita sopimalla muun muassa työsuhteiden ehdoista ja työelämän kehittämisestä. Julkisen sektorin tasapainottuminen parantaa myös mahdollisuuksia köyhyyden ja syrjäytymisen estämiseen.

puolittamisen, johon pyrittiin sekä tukemalla työllisyyden kasvua että lisäämällä ja uudistamalla työvoimapolitiittista koulutusta ja tukityöllistämisen muotoja. 1990-luvun lopussa suomalainen työvoimapolitiikka oli yksi Euroopan aktiivisimmista suhteissa sekä työllisyyteen että bruttokansantuotteeseen.

Työn merkitys sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin lähteenä on ollut suomalaisessa sosiaalipolitiikassa painottuneesti esillä koko 1990-luvun ajan. Työmarkkinoiden muutokset ovat johtaneet siihen, että kysyntä työmarkkinoilla kohdistuu suurelta osin korkeasti koulutettuihin ja ammattitaitoisiin henkilöihin. 1990-luvun jälkipuoliskolla on kehitetty vähemmän koulutettujen ja ammattitaidottomien työllistymisen edistämiseksi uusia palvelumuotoja ja erilaisia tuetun työn muotoja. Myös epätyypillisissä työsuhteissa olevien sosiaaliturvaa on parannettu.

Työmarkkinoille pääsyä vaikeuttavat heikko peruskoulutus, vähäinen tai vanhentunut ammatillinen koulutus sekä usein myös ikä ja asuinpaikka. Näistä syistä johtuva pitkittynyt työttömyys on vakava syrjäy-

työmisriski, mutta riskiä voidaan vähentää riittävän toimeentulon ja sosiaalisen tuen avulla sekä pyrkimällä katkaisemaan työttömyys mahdollisimman pian, vaikka vain lyhyilläkin työ- ja koulutusjaksoilla.

Työhön kuntouttaminen ja siihen mahdollisesti liittyvät elämänhallintaa lisäävät tukitoimet ovat syrjäytymisen katkaisussa keskeisiä keinoja. Vaikka työllistymistä avoimille työmarkkinoille ei aina tapahtuisi ikaan, merkittävänä tuloksena voidaan pitää sitä, että omien taitojen löytyminen, sosiaalisten suhteiden rikastuminen, päihteiden käytön katkaisu ym. ovat johtaneet parempaan elämänhallintaan.

Työelämän ja perheen sovittamista yhteen on tuettu muun muassa takaamalla alle kouluikäisten lasten vanhemmille subjektiivinen oikeus päivähoitopaikkaan vanhempien työllisyydestä tai muista sosiaalisista olosuhteista riippumatta. Päivähoito on pääosin kuntien järjestämää. Pienten lasten vanhemmille on annettu myös mahdollisuus valita perhetilanteeseen sopivin hoitomuoto. Tämän lisäksi alle kolmevuotiaiden lasten isillä/äideillä on oikeus jäädä palkattomalle hoitovapaalle, jonka jälkeen siirtyminen takaisin työelämään on varmistettu lakisääteisesti.

Työvoimapolitiikan uudistuksen keskeisiksi tavoitteiksi on asetettu

- työvoimapalvelujen systematisointi ja työnhakijan oman aktiivisuuden lisääminen palvelukäytäntöjä uudistamalla
- syrjäytymisen ehkäiseminen tarjoamalla uusia mahdollisuuksia erittäin pitkään työttömänä olleille henkilöille ja
- työttömän oikeuksien ja velvollisuuksien aiempaa täsmällisempi määrittely.

Nykytilanteessa keskeisintä on varmistaa työvoiman saatavuus. Tämä liittyy kiinteästi talouspolitiikan vakaan kasvutavoitteen tukemiseen työmarkkinoilla. Toisaalta väestön ikärakenne edellyttää, että myös vaikeimmin työllistyvät pyritään saamaan työmarkkinoille. Siksi julkisen työvoimapolitiikan ydintehtävä lähivuosina on taata, että

- avoimet työpaikat täyttyvät laadukkaalla työvoimalla
- työnhakijoiden työnhakujaksot lyhenevät ja pitkäaikaistyöttömyys ehkäistään
- työnantajien tulevat työvoiman tarpeet ja osaamisvaatimukset selvitetään ja niihin haetaan ratkaisuja, tarvittaessa yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

Syrjäytymisvaarassa olevien työllistymisen parantaminen on edellyttänyt uudenlaisia toimintatapoja. Järjestöt, kunnat ja työhallinto ovat tiiviissä yhteistyössä kehittäneet paikallista palveluverkostoa. Vapaaehtois- ja kansalaisjärjestöjen, kumppanuusyhösten, työpajojen ja kierrätyskeskusten kanssa on voitu luoda uusia työmahdollisuuksia muun muassa ympäristön hoidon alalla ja hoitotyössä.

Kaikkein vaikeimmassa asemassa olevia ryhmiä on pyritty integroimaan työmarkkinoille. Heidän työllistymismahdollisuuksiaan on parannettu luomalla heille erityisiä työllistymispolkuja ja räätälöityä koulutusta. Omaehtoisen koulutuksen tukijärjestelmiä on kehitetty. Yhdistelmätuen toimivuutta ja kolmannen sektorin mahdollisuutta toimia työnantajana ja kouluttajana on parannettu. Vammaisten ja vajaakuntoisten työllistymisedellytyksiä sekä työllistymisen parantamiseksi vaadittavia toimenpiteitä on selvitetty Vammaistyöryhmä –96:n ehdotusten pohjalta. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien vammaisten paluuta työelämään on helpotettu. Nuoria vammaisia pyritään ohjaamaan ammatilliseen kuntoutukseen työkyvyttömyyseläkkeen sijasta. Tavoite on, että työhallinnon palveluita parantamalla ja erillisiä tukitoimia lisäämällä vammaisten ja vajaakuntoisten työllisyys kohoaa lähemmäksi muun työikäisen väestön työllisyyssastetta.

Työllistymisen esteitä on poistettu varmistamalla, että työpaikan vastaanottaminen merkitsee kotitalouden käytössä olevien tulojen lisääntymistä. Tähän tavoitteeseen tähtääviä uudistuksia on tehty muun muassa verotukseen, lasten kotihoidon tukeen, työmarkkinatukeen, toimeentulotukeen ja asumistukeen. Myös palveluihin liittyvien maksujen, etuuksien sekä verotuksen ja palkkojen yhteensovituksen on kehitetty. Tutkimusten mukaan kannustinloukkujen purkamiseen liittyvät tavoitteet on pääosin saavutettu tehtyjen toimenpiteiden osalta. Seurantatutkimusten mukaan uudistuksilla on ollut työllistymiseen kannustava vaikutus.

2.2 1.2. Syrjäytymisen riskit ja ehkäisy

Syrjäytymisen ehkäisyssä keskeisenä välineenä on universaalisuusperiaatteen noudattaminen. Yhtäläiset peruspalvelut ja perustoimeentulo turvataan jokaiselle maassa vakituisesti asuvalle. Heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten ja muiden maassa asuvien sosiaalinen turvallisuus ja hyvinvointi taataan perustuslaissa. Perustuslain 19§ mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Perustuslain 18§ perusteella julkisen vallan tehtävänä on edistää työllisyyttä ja pyrkiä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön.

Lisäksi julkisen vallan (valtio ja kunnat) on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Julkisen vallan tehtävänä on myös edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.

Syrjäytymiseen johtavien kriisitilanteiden ehkäisemiseen on panostettu 1990-luvulla useilla politiikkalohkoilla. Tulojen uudelleenjako alentaa köyhyyttä Suomessa hyvin tehokkaasti. Vuoden 1995 tiedoista laskettuna uudelleenjaon köyhyyttä alentava vaikutus oli 30 prosenttiyksikköä (36 %:sta 6 %:een). Uudelleenjakovaikutus on kuitenkin heikentynyt vuoden 1994 jälkeen yhtäältä verotuksen kevenemisen ja toisaalta sosiaaliturvaetuksien muita tuloja hitaamman kehityksen takia. Vuoden 1999 tiedoista laskettuna noin 34 prosenttia väestöstä olisi jäänyt köyhyysrajan (käytettävissä olevat tulot alle 60 % mediaanituloista) alapuolelle toteutuneen 9 prosentin sijaan, mikäli tulonsiirtoja ei olisi⁴. Kaikki tulorajat huomioon ottaen köyhyysaste on vaihdellut viiden ja yhdeksän prosentin välillä läpi 1990-luvun.

⁴ Jos köyhyysrajaksi valitaan 50 prosenttia käytettävissä olevien tulojen mediaanista, noin 30 prosentilla väestöstä palkka-, yrittäjä- ja omaisuustulojen määrä alitti köyhyysrajan. Kun verotus ja sosiaaliset tulonsiirrot (mukaan lukien eläkkeet) otettiin huomioon tuloja määriteltäessä, saman tuloajan alitti vain 3,6 prosenttia väestöstä.

Alimmassa tulokymmenyksessä ovat yliedustettuina työttömät ja nuoret. Toimeentulovaikeuksia kuvaava toimeentulotukea saavien kotitalouksien osuus nousi vuoden 1990 noin 6 prosentista noin 12 prosenttiin vuonna 1996. Sen jälkeen osuus on laskenut hitaasti noin 9,5 prosenttiin vuonna 1999⁵. 1990-luvun kuluessa pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden osuus kasvoi. Vuosikymmenen päättyessä 14 prosenttia tuen saajista oli saanut tukea vähintään 10 vuotta peräkkäin, ainakin kerran kunakin vuonna. Ylivelkaantuneiden talouksien määrä Suomessa on noin 130 000, ja maksuhäiriömerkintöjä saaneiden henkilöiden lukumäärä ylittää 300 000. Pienituloiset, ammatissa toimimattomat sekä yksinhuoltajat joutuvat muita useammin velkaongelmiin.

Väestön sosioekonomisten ryhmien terveyserot ovat edelleen suuret. 1990-luvun lamalla ei ollut välitöntä kielteistä vaikutusta keski-ikäisen väestön kokonaiskuolleisuuteen. Kuolleisuus väheni laman aikana nopeammin kuin ennen lamaa. Suhteelliset kuolleisuuserot ovat kuitenkin kasvaneet 1980-luvun alusta 1990-luvun puoliväliin eri koulutustasoryhmien, toimihenkilöiden ja työntekijöiden välillä sekä miehillä että naisilla. Sairastavuudessa on ammatti-, koulutus- ja tuloryhmäkohtaisia eroja. Pienituloisimman kymmenenneksen tuloista 10 prosenttia kuluu terveydenhuoltomenoihin.

Sosiaali- ja terveystoimen palvelurakenteen muutos 1990-luvulla on asetettujen tavoitteiden mukaisesti siirtänyt mielenterveysongelmista kärsiviä henkilöitä ja muihin erityisryhmiin kuuluvia – muun muassa kehitysvammaisia – laitoksista avohoitoon. Osa heistä tarvitsee runsaasti tukipalveluja mukaan lukien tuettua asumista, jota on riittämättömästi saatavilla. Moniongelmaisuuksien kasvu lisää asumisen turvattomuutta. Myös päihdeongelmaisten ja vankilasta vapautuvien asema asuntomarkkinoilla on heikko.

Työttömyyden alueelliset erot ovat maassamme suuret. Työttömyysaste on korkein pääasiassa Itä- ja Pohjois-Suomessa, missä sijaitsee suurin osa muuttotappiokunnista. Pitkäaikaistyöttömiä on kuitenkin määrällisesti eniten kasvukeskuksissa alhaisemmasta työttömyysasteesta huolimatta. Pitkäaikainen kaupunkityöttömyys sekä siihen mahdollisesti liittyvät elämäntapaongelmat ja syrjäytymiskehitys ovat Suomessa uusi ilmiö nykyisessä laajuudessa. Maaliskuussa 2001 työttömyysprosentti oli 9,6 prosenttia työvoimasta. Pitkäaikaistyöttömiä oli 84 500 henkeä (27,7 % työttömistä työnhakijoista), joista yli kaksi vuotta työttömänä olleita oli 40 300. Samana ajankohtana alle 25-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli 34 300, joista alle 20-vuotiaita oli 7 900.

Syrjäytymisriskiin vaikuttavat myös kotitalouden rakenne ja koko. Yksinasuvien henkilöiden lukumäärä on noussut 1990-luvulla lähes 200 000 henkilöllä 850 000:een eli noin 16,5 prosenttiin koko väestöstä. Yksinhuoltajaperheiden osuus kaikista perheistä on noussut vuodesta 1990 vuoteen 1999 noin 14 prosentista 19 prosenttiin. Kahden huoltajan lapsiperheistä avoparien osuus on noussut samassa ajassa 11 prosentista 19 prosenttiin. Yleensä kahden aikuisen lapsiperheet suojaavat jäseniään paremmin riskiltä kuin yksinhuoltajaperheet. Sama koskee myös uusperheitä, joiden vastuu jäsenistään on tutkimusten mukaan osoittautunut varsin kattavaksi. Perherakenteiden muuttumisesta ja avioerojen lisääntymisestä huolimatta sosiaalinen turvallisuus on pyritty takaamaan kaikille kansalaisille. Erilaisia perhemalleja – kahden ja yhden huoltajan kotitalouksia ja avo- ja aviopareja – kohdellaan sosiaalipoliittisessa lainsäädännössä tasa-arvoisesti. Vaikka kansallisessa vertailussa yksinhuoltajien köyhyysaste on korkea, on kansainvälisesti tarkasteltuna yksinhuoltajien köyhyysaste Suomessa edelleenkin matala ja työllisyysaste korkea.

Päihteiden käyttö sekä epäsosiaalinen tai rikollinen toiminta lisäävät riskiä syrjäytyä yhteiskunnasta ja johtavat usein myös toimeentulo-ongelmien kärjistymiseen sekä elämänhallinnan yleisiin ongelmiin. Huumeiden tarjonta ja huumausaineiden käyttö ovat lisääntyneet nopeasti 1990-luvulla. Alkoholia käytetään yhä liikaa. Päihteiden ja lääkkeiden väärinkäytöstä aiheutuvat haitat ovat pahentuneet, mikä näkyy esimerkiksi väkivaltarikosten ja rattijuopumustapahtumien kasvuna. Suonensisäisten huumausaineiden käyttöön liittyvät tartuntataudit ovat lisääntyneet. Päihdehaitat kuormittavat erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää ja poliisia.

⁵ Toimeentulotuen saajien määrään vaikuttaa tuen ehdoissa tapahtuneet muutokset. Vuoden 1998 toimeentulotukilain uudistuksessa toimeentulotuen perusosalla katettaviin menoihin sisällytettiin seitsemän prosenttia tarpeellisen suuruista asumismenoista.

Suomalaiselle asuntomarkkinoille on tyypillistä muita pohjoismaita suuremmat vaihtelut asuntojen hinnoissa ja reaalivuokrissa. Asuntokanta on omistusasuntovaltainen, minkä seurauksena suunnilleen kaksi kolmannesta suomalaisten kotitalouksien varallisuudesta koostuu asuntojen omistamisesta. Tästä syystä myös vuokra-asuntoja on vähän saatavilla kasvukeskusalueilla ja vuokrien taso on suhteellisen korkea. Keskimääräinen asutuskoko on suhteellisen pieni. Asumiseen liittyvien kulujen osuus suomalaisen kotitalouden kulutusmenoista on keskimäärin yli neljännes.

Asunnottomuus⁶ on pitkään jatkuneen vähenemisen jälkeen kääntynyt viime vuosina uudelleen nousuun. Suomessa on noin 10 000 yksinäistä asunnotonta ja noin 800 asunnotonta perhettä. Asunnottomuus on kasvukeskusalueiden, erityisesti pääkaupunkiseudun ongelma. Pääosa asunnottomista on tavallisia, osin työssäkäyviä miehiä, jotka esim. avioeron seurauksena ovat menettäneet asuntonsa. Yhä useammin asunnottomaksi jäävä on kuitenkin nainen tai nuori. Myös asunnottomien perheiden määrä on kasvussa, ja näistä suurin osa on ulkomaalaistaustaisia.

Taloudellisen kasvun tuoma resurssilisäys on 1990-luvulla kohdentunut alueellisesti varsin epätasaisesti, mikä on johtanut kiihtyvään muuttoliikkeeseen maaseudulta ja pienistä taajamista kohti muutamia kasvukeskuksia. Rakennemuutos on muuttanut harvaan asuttujen seutujen taloudellisia ja sosiaalisia elinoloja. Myös kuntien väliset taloudelliset erot ovat kasvaneet.

Asuntojen riittämättömyys ja asumisen korkeat kustannukset kasvukeskusalueilla johtuvat etupäässä maan sisäisestä muuttoliikkeestä. Uustuotanto ei kata erityisesti pienten asuntojen kysyntää muuttovoittoalueilla. Muuttotappiokunnissa asunnot jäävät tyhjilleen ja menettävät arvoaan. Sekä asutuspula että ylitarjonnasta johtuvat asuntomarkkinoitten häiriöt aiheuttavat syrjäytymisriskejä. Muuttovoittoalueilla asutuspula lisää asunnottomuuden ja ylivelkaantumisen riskiä. Supistuvissa yhdyskunnissa syrjäytymisriski koskee erityisesti vanhuksia ja pitkään työttöminä olleita. Kasvavien seutujen asuntojen korkea kustannustaso vaikeuttaa supistuvien seutujen työttömien muuttamista kasvukeskuksiin, vaikka se työllistymisen kannalta olisikin tarpeen.

Asukasrakenteen yksipuolistuminen, korkea työttömyys ja pitkäaikaistyöttömien määrä, alhainen tulo- ja koulutustaso sekä alhainen osallistuminen ja äänestysaktiivisuus näyttävät liittyvän toisiinsa yhä tiiviimmin. Monissa kaupungeissa asuinalueet eriytyvät hyväosaisten ja toisaalta huono-osaisten ihmisten alueiksi. Kielteiseen kehitykseen pyritään usein puuttumaan kaupunkien omalla politiikalla. Eriytymiskehityksen torjumiseen tähdätään myös hallituksen kaupunki- ja kasvukeskuspolitiikalla, siihen liittyvillä lähiöuudistushankkeilla sekä EU:n rakennerahastojen ohjelmilla.

Yleisen koulutustason nostamisen yksi tavoite on ehkäistä syrjäytymistä. Ikärakenteen muutoksen myötä on väestön koulutustaso maassamme noussut. Myös ikääntyvän väestön yleisen koulutustason nostaminen on tarpeen työttömyyden vähentämiseksi ja tulevaisuuden työvoimatarjonnan turvaamiseksi.

Syrjäytymisuhka on muita ryhmiä suurempi peruskoulun alimmin arvosanoin suorittaneilla tai sen keskeyttäneillä sekä vailla ammatillista koulutusta olevilla henkilöillä. Lähes viidenneksellä koululaisista on vaikeuksia omaksua perusopetusta normaaliluokassa. Toinen ongelmallinen ryhmä ovat ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet, mikäli koulutuksen keskeytyminen ei johdu työllistymisestä tai uuteen koulutuspaikkaan hakeutumisesta.

Suomi on yksi tietoyhteiskuntakehityksen edelläkävijöistä. Tietokoneet, internet-yhteydet ja kannettavat puhelimet ovat yleisiä. Koulut ja muut oppilaitokset ovat panostaneet tietoteknisten valmiuksien parantamiseen. Tietotekniikkaa on kehitetty myös vammaisten tarpeisiin sopivaksi. Erityistä huomiota on kiinni-

⁶ Asunnottomiksi määritellään seuraavat ryhmät: ulkona ja tilapäissuojissa majoilevat, yömajoissa yms. asunnon puutteen vuoksi olevat, hoito- ja huoltokodeissa yms. asunnon puutteen vuoksi olevat, erilaisissa laitoksissa asunnon puutteen vuoksi olevat, vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa sekä tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi majoilevat, perheet, jotka asunnon puutteen vuoksi asuvat erillään tai tilapäismajoituksessa, ensikodissa asuvat asunnottomat äidit ja avoparit, joille on syntymässä lapsi ja joilla ei ole yhteistä asuntoa.

tetty apuvälineiden ja turvalaitteiden kehitykseen. Työmarkkinoilla pysyminen edellyttää yhä yleisemmin uuden teknologian käytön osaamista ja toisaalta uuden teknologian hyödyntämisen kyky on myös yhä useammin varmin tae yhteiskunnallisessa kehityksessä mukana pysymiselle. Toisaalta tietoteknologian nopea leviäminen on luonut myös uusia haasteita, jotka saattavat aiheuttaa syrjäytymistä ryhmissä, joilla ei ole mahdollisuutta hyödyntää tietotekniikkaan perustuvia palveluita.

2.3 1.3. Tuki heikoimmassa asemassa oleville

Syrjäytymisriskeihin vastataan ensisijaisesti universaalien palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmän avulla, joka kattaa kaikki Suomessa asuvat henkilöt. Myös tulevaisuudessa köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen politiikka perustuu ensisijaisesti universaalien järjestelmän kehittämiseen.

Syrjäytymisongelmien lisääntyminen edellyttää universaalisuusperiaatteen mukaisten palvelujen ja toimeentuloturvan lisäksi myös kohdennettuja erityistoimenpiteitä. Yksi arvio⁷ vakavasti syrjäytyneiden määrästä vaihtelee 30 000:sta 60 000:een, mikä on 0,6 – 1,2 prosenttia suomalaisista.

Korkea työttömyys, josta huomattava osa on pitkäaikaistyöttömyyttä ja toistuvaistyöttömyyttä, on Suomessa keskeinen yhteiskunnallinen ongelma. Pitkittyessään työttömyys on vakava syrjäytymisen riskitekijä. Erityisesti nuoret, joiden koulunkäynti on keskeytynyt tai peruskoulu on huonosti suoritettu ja joilla ei ole suunnitelmia ammatillisesta koulutuksesta, ovat vaarassa syrjäytyä työmarkkinoilta.

Vammaiset henkilöt muodostavat väestöryhmän, jolla on suurempi riski syrjäytyä kuin muuhun väestöön kuuluvilla. Vammaiset kärsivät useita muita ryhmiä enemmän syrjinnästä. Suomessa vammaispalvelulaki on edistänyt vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Päämäärän toteutumiseksi on tärkeää turvata vammaispalveluiden ja tukitoimien riittävyys, mikä mahdollistaa vammaisten henkilöiden osallistumisen myös työelämään kykyjään vastaavalla tavalla. Vammaisille ja vajaatyökykyisille suunnatut tehostetut työvoimapaalvelut ja uudet tietotekniikan luomat mahdollisuudet ovat välineitä vammaisten työllistämiseksi. Kuntoutuksen ja vertaistukitoiminnan on havaittu edesauttavan vajaakuntoisen täysivaltaistumista ja yhteiskuntaan osallistumista.

Kohdennettua huomiota ja tukea tarvitsevat myös epävakaisissa oloissa elävät lapset. Suomen perhepolitiikka pyrkii tukemaan sekä lasten kasvua että kotitalouksien sosiaalista turvallisuutta ja hyvinvointia laajan palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmän avulla. Lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi on luotu laaja avopalvelujen verkosto, joka ulottuu neuvoloista kouluihin. Erityistä huomiota on kiinnitetty lasten ja nuorten psykiatrian palvelujen saatavuuteen. Lastensuojelun palvelujen riittävän kattavuuden takaamiseksi on kehitetty kuntien välillä lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmä.

⁷ Esim. Kortteinen Matti & Tuomikoski Hannu: Miten työttömät selviytyvät? Yhteiskuntapolitiikka, vol. 63 1/1998. Stakes.

Maahanmuuttajien määrä kasvoi 1990-luvulla. Suomessa ulkomaalaisväestön määrä on kuitenkin EU-maiden alhaisin eli noin 1,8 prosenttia. Maahanmuuttajien määrän kasvu on luonut kysyntää myös muille palveluille (pakolaiskeskuksille, kulttuurikeskuksille ja tulkkipalveluille), kotoutumisvaiheen tulonsiirroille sekä rasismien vastaisille kampanjoille. Maahanmuuttajien työttömyysaste on yli kolminkertainen keskimääräiseen työttömyysasteeseen verrattuna. Maahanmuuttajat joutuvat myös muuta väestöä useammin asunnottomiksi. Maahanmuuttajat ja maamme ulkomaalaisväestö tarvitsevat myös erityisiä tukitoimia yhteiskuntaan integroitumiseksi. Kielellinen sopeutuminen sekä esim. kulttuuritaustan huomioon ottaminen työllistämässä ja terveydenhuollossa vaativat erityistä asiantuntemusta palvelujärjestelmässä.

Syrjäytymisen yhtenä syynä voidaan pitää myös syrjintää. Syrjinnäksi voidaan ymmärtää laajasti myös se, että kansalaisen perusoikeudet eivät toteudu yhtäläisesti päivittäisessä elämässä. Esim. vammaisten kansalaisten syrjinnän vastaiset toimet pyrkivät torjumaan vammaisiin kansalaisiin tapahtuvaa suoraa ja epäsuoraa syrjintää. Oikeuksien toteutumattomuus esim. liikkumisessa rajoittaa vammaisen kansalaisen osallistumista. Myös vanhusväestön sekä mielenterveys- ja päihdeongelmaisten perusoikeuksien turvaaminen vaatii erityistä huomiota. Syrjinnän kieltä ehkäisee myös syrjäytymistä.

2.4 1.4. Eri toimijoiden yhteistyön edistäminen

Laajapohjaisella asiain valmistelulla on Suomessa pitkät perinteet. Suomalaista tulo-, vero-, työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa on rakennettu valtion, kuntien ja työmarkkinajärjestöjen yhteistyönä. Laajapohjaisen valmistelun ja yhteistyön merkitys oli tärkeä elementti sopeutettaessa Suomen sosiaalipoliittista järjestelmää muuttuneisiin olosuhteisiin 1990-luvulla. Julkinen ja yksityinen sektori yhdessä kolmannen sektorin toimijoiden ja kirkon kanssa ovat viime aikoina lisänneet yhteistyötä syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Työmarkkinaosapuolet jatkavat keskinäiseen sopimiseen perustuvaa työelämän kehittämistä vastaamaan entistä paremmin yhteiskunnan ja tuotantoelämän muutoksen asettamiin haasteisiin. Työmarkkinaosapuolet tähtäävät työmarkkinasopimuksissaan ratkaisuihin, jotka parantavat työllisyyttä, edesauttavat työssä pysymistä ja turvaavat talouden tasapainoista kehitystä.

Suomessa on vakiintuneet neuvottelujärjestelmät sekä valtion ja kuntien että valtion ja työmarkkinajärjestöjen välillä. Myös ministeriöiden välinen koordinaatio on 1990-luvulla tiivistynyt. Syrjäytymisen vastaisia toimenpiteitä koordinoi neljän ministeriön (sosiaali- ja terveysministeriön, työministeriön, opetusministeriön ja ympäristöministeriön) yhteinen työryhmä, joka on kiinnittänyt erityistä huomiota ministeriöiden väliseen yhteistoimintaan ja työnjakoon. Paikallisella tasolla on yhteistyötä kehitetty työvoimatoimistojen, kansaneläkelaitoksen paikallistoimistojen sekä sosiaali- ja terveystoimen välillä. Myös muiden paikallisten palveluntuottajien kanssa kehitetyt yhteistyömuodot ovat tuottaneet uusia ja vaikuttavampia toimintatapoja

muun muassa työllistämisen edistämiseksi työllisyyspolkujen (tavoitteellisten yksilöllisten palvelukokonaisuuksien) avulla.

Työllisyyden sekä työ- ja perhe-elämän kehityksen kannalta yritysten henkilöstö-, palkka- ja investointipolitiikka ovat tärkeitä seikkoja. Yritysten liiketaloudellisiin tavoitteisiin voivat yhdistyä myös sosiaaliset päämäärät. Julkisen ja yksityisen sektorin sekä järjestökentän yhteiset kumppanuushankkeet paikallisen työllisyyden edistämiseksi ovat yleistyneet.

Sosiaalipolitiikan eri lohkoilla toimii laajapohjaisen osallistumisen mahdollistavia neuvottelukuntia. Sosiaalisen syrjäytymisen kannalta näistä merkittävimpiä ovat valtakunnallinen vammaisneuvosto, kuntoutusasiain neuvottelukunta, romaniasiain neuvottelukunta, kansanterveyden neuvottelukunta, valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta, vanhus- ja eläkeasioiden neuvottelukunta, etnisten suhteiden neuvottelukunta (entinen pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta), tasa-arvoasiain neuvottelukunta sekä uusimpana turvapaikan hakijoiden vastaanoton neuvottelukunta. Neuvottelukunnissa ovat edustettuina keskeiset intressiryhmät. Kunnallistalouden- ja hallinnon neuvottelukunnan tehtävänä on muun muassa valtion talousarvioehdotuksen kunnallistaloudellisten vaikutuksien käsittely ja valtionosuusjärjestelmän sekä muiden kuntien palvelujärjestelmän taloudelliseen toimintakykyyn ja -edellytyksiin vaikuttavien ratkaisujen seuranta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelman (TATO) avulla määritellään sektorin painopisteet sekä tavoitteet hallitusohjelman ajaksi. Eri toimijoiden yhteistyön edistämisen kannalta merkittävä asia on kansalaisjärjestöjen uudenlainen rooli TATO -työssä. Lähes kaikissa edellä mainittuun ohjelmaan liittyvissä valmistelevissa työryhmissä on mukana kansalaisjärjestöjen edustajat.

Kolmannen sektorin toimijat ovat mukana köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisessa työssä erityisesti keskusjärjestöjensä ja verkostojensa kautta. Tällaisia ovat muun muassa Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Sosiaali- ja terveystieteiden yhteistyöyhdistys YTY ry ja Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. Kaikkiaan sosiaali- ja terveystieteiden järjestöissä on arvioitu olevan noin 1,5 miljoonaa jäsentä ja 655 000 vapaaehtoista, joiden työpanos vastaa arviolta 77 000 henkilötyövuotta. Vapaaehtoistoiminta ja ammatillinen työ eivät ole toisiaan korvaavia vaan vastavuoroisesti toisiaan täydentäviä tuen muotoja.

Kansalaisjärjestöt ovat demokratian olennainen osa. Ne tarjoavat toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksia jäsenilleen. Toisaalta niillä on etujärjestötehtävä; ne ajavat jäsenistönsä tai tietyn ihmisryhmän etujen huomioon ottamista yhteiskunnassa. Lisäksi järjestöillä on oman erityisalansa pitkälle kehittyntä asiantuntemusta. Kansalaisjärjestöt tuottavat merkittävässä määrin sosiaali- ja terveystieteiden palveluja. Niillä on tärkeä rooli erityisesti uusien toimintamuotojen kehittäjinä sekä erityisryhmien palvelujen tuottajina. Uusi kansalaistoiminnan muoto on erilaiset työttömien yhdistykset, jotka ovat osallistuneet yhä enemmän myös aktiivisen työllisyys- ja sosiaalipolitiikan suunnitteluun.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja sen 600 paikallistasolla toimivaa seurakuntaa tekevät merkittävää työtä syrjäytymisen ehkäisemiseksi erityisesti diakoniatyön sekä lapsi- ja nuorisotyön avulla. Työ perheiden ja parisuhteen tukemiseksi tapahtuu seurakunnissa ja niiden ylläpitämissä perheasian neuvottelukeskuksissa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyö toteutuu 1 200 diakoniatyöntekijän (sosiaali- ja terveystalouden ammatillinen koulutus) asiakastyönä vastaanotoilla ja kotikäynneillä sekä ryhmämuotoisena toimintana. Diakoniatyöntekijöiden vastaanotolla käynnin tärkeimpiä syitä ovat työttömyys, taloudelliset vaikeudet ja mielenterveyden ongelmat. Diakoniatyöllä on merkittävä rooli vammaisten, mielenterveysongelmaisten, päihdeongelmaisten ja työttömien tukijana sekä muiden tarjoamien palveluiden täydentäjänä.

Kirkon diakoniatyö toimii siellä, missä on hätää ja mihin yhteiskunnan apu ei riittävästi ulotu. Siksi kirkko on vastannut nälkä- ja köyhyysongelmaan muun muassa perustamalla ruokapankkeja ja työttömien ruokailuja. Noin kolmasosa seurakunnista on osallistunut myös niin sanottujen ruokapankkien toimintaan. Ruoka-apu on ollut lisätuki erityisesti pitkäaikaistyöttömille ja ylivelkaantuneille. Diakoniatyöntekijöillä oli vuonna 1999 asiakaskontakteja yhteensä noin 910 000, joista kodeissa tapahtui 31,9 prosenttia ja vastaanotoilla 45,5 prosenttia. Asiakaskontaktit painottuivat keski-ikäisiin ja vanhusväestöön. Suurimmat asiakaskontaktien taustasyynä olivat taloudelliset vaikeudet (23,7 %), terveysongelmat (20,1 %) ja ihmissuhdekysymykset (18,5 %). Seurakuntien ruokapalveluun osallistui lähes 580 000 henkilöä. Ruoka-avun ja muun taloudellisen tuen arvo oli 32,5 milj. markkaa. Euroopan luterilaiset kirkot ovat asettuneet kannattamaan laajoja palveluja tarjoavia hyvinvointivaltioita, joissa julkinen valta, kunnat ja valtio vastaavat esim. nälän, köyhyyden ja syrjäytymisen voittamisesta. Diakoniatyö on tulevaisuudessakin julkisia palveluita täydentävää, etsivää ja ehkäisevää toimintaa.

Kansalaisjärjestöjen ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon panoksesta on osoituksena Nälkäröyhmän kannanotto, jonka allekirjoittivat vuonna 1998 näiden järjestöjen edustajien lisäksi muun muassa eduskunnan, elinkeinoelämän (työmarkkinajärjestöjen) ja kuntaliiton edustajat. Kannanotto vaikutti Paavo Lipposen II hallituksen ohjelman syrjäytymistä koskeviin linjauksiin.

3 2. KANSALLINEN TOIMINTAMALLI JA TAVOITTEET

Lähi vuosikymmenen sosiaaliturvan strateginen suunta kiteytyy neljään päälinjaukseen⁸:

- terveyden ja toimintakyvyn edistäminen
- työelämän vetovoiman lisääminen
- syrjäytymisen ehkäisy ja hoito
- toimivat palvelut ja kohtuullinen toimeentuloturva.

⁸ Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategiat 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2001:3.

Sosiaaliturvan yleisenä tavoitteena on turvata väestön hyvinvointi ja tasa-arvo siten, että jokaisella on mahdollisuus elää ihmisarvoista elämää sekä käyttää ja kehittää omia kykyjään ja valmiuksiaan elämänsä eri vaiheissa. Yhä enemmän korostuu tarve tukea erityisesti nuorten kansalaisvalmiuksia ja yhteiskuntaan osallistumista. Sosiaaliturva rahoitetaan tulevaisuudessakin pääosin sosiaalivakuutusmaksuin ja veroin. Tämän lisäksi asuntopolitiikalla edistetään toimivia ja hintavakaita asunto- ja rakennusmarkkinoita.

3.1 2.1. Sosiaalipoliittinen perusrakenne säilytetään

Köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisessa suunnitelmassa lähtökohtana on nykyinen sosiaalipoliittinen perusajattelu, joka on osoittautunut kansainvälisissä vertailuissa tehokkaaksi. Painotuksia on tarkoitus muuttaa siten, että työn ensisijaisuus korostuu erilaisten kannustimien avulla. Erityisen tärkeitä on toimia niin, että pitkäaikaistyöttömyyden periytyminen sukupolvelta toiselle voidaan estää. Tavoitteena on parantaa kotitalouksien kohtaamien kannustimien ohella myös organisaatioiden kohtaamia institutionaalisia kannustimia: erityinen huomio kohdistetaan työnantajien institutionaalisiin kannustimiin (esim. työhön liittymättömät sosiaalivakuutusmaksut) sekä valtion ja kuntien välistä suhdetta sääntelevään lainsäädäntöön ja valtionosuusjärjestelmään.

Pääosin verorahoitteinen järjestelmä, joka pyrkii takaamaan kaikille kansalaisille yhdenvertaiset palvelut asuinpaikasta riippumatta, on merkittävin syrjäytymisen ehkäisyn keino. Malli perustuu valtion ja kuntien väliseen yhteistyöhön, jossa valtio asettaa yleiset sosiaali- ja terveystalouden tavoitteet ja kunnat itsehallintoonsa nojautuen vastaavat palvelujen järjestämisestä. Kunnat huolehtivat, että palvelujen tarpeet tunnistetaan riittävän ajoissa ja että palvelut kohdistetaan oikein sekä järjestetään tehokkaasti joko kunnan itse tuottamina, ostopalveluna tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa. Kaikki syrjäytymisen ehkäisemisen kannalta keskeiset tekijät liittyvät kuntien palvelutoimintaan. Näihin kuuluvat sekä sosiaali- ja terveyspalvelut että kulttuuri- ja koulutuspalvelut. Viime vuosina ovat korostuneet myös työllistämiseen liittyvät tehtävät.

Kunnallinen itsehallinto muodostaa lähidemokratian perustan. Sen kautta kansalaiset voivat vaikuttaa elinympäristönsä viihtyisyyteen, terveellisuuteen ja turvallisuuteen sekä palvelujen rahoittamiseen ja kehittämiseen. Valtion ja kuntien yhteisvastuu köyhyyden torjunnasta säilyy, ja sitä kehitetään erityisesti paikallisen tason yhteistyönä. Samalla tulee varmistua siitä, että valtion ja kuntien välistä työnjakoa tulonsiirtojen osalta selkiytetään siten, että valtio huolehtii pitkäaikaisesta toimeentuloturvasta ja kuntien tehtäväksi jää tilapäisen tuen antaminen.

Ikärakenteen muutoksesta aiheutuvan työvoimapulan torjumisen ja työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmien ratkaisemisen avaintekijöitä ovat työelämän kehittäminen, työkyvyn ylläpitäminen, ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittäminen ja eläkkeelle siirtymisiän nostaminen.

Sosiaalipoliittinen järjestelmä on pääosin yksilöperusteinen. Yksilöllinen tulo- ja pääomaverotus sekä yksilölliset sosiaaliset etuudet ja oikeudet edistävät myös sukupuolten tasa-arvon toteutumista. Yksilöllisiä verotus- ja etuusjärjestelmiä tukee kattava palvelujärjestelmä, jolla helpotetaan työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista sekä edistetään naisten työssäkäyntiä. Syntyvyys on Suomessa EU-maihin verrattuna yhä korkea.

Sosiaaliturvajärjestelmä nojaa jatkossakin ensisijaisesti ansiosidonnaisiin etuuksiin, niitä täydentäviin asumisperusteisiin perusturvaetuuksiin sekä koko väestön kattaviin sosiaali-, terveys-, koulutus- ja työvoimapolitiittisiin palveluihin. Sosiaalipoliittista järjestelmää kehitetään edelleen kollektiivisena, joko lakeihin tai kattaviin työehtosopimuksiin perustuvana kokonaisuutena siten, että sen eri elementtejä voidaan sovittaa yhteen. Vapaaehtoinen vakuutusturva nähdään lakisääteistä ansiosidonnaista ja asumisperusteista turvaa täydentävänä.

Syrjäytymisuhan alaiset väestöryhmät pidetään ensisijaisesti koko väestölle tarkoitettujen etuuksien ja palvelujen piirissä. Työtapoja ja palvelumuotoja kehitetään edelleenkin ennaltaehkäisevämpään suuntaan ja tunnistamaan syrjäytymisvaarassa olevat nykyistä varhaisemmin.

Asuntopolitiikan tavoitteena on luoda edellytykset kohtuuhintaisen asuntotarjonnan lisäämiselle elinkaarilaatua, alueellista tasapainoa, sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja ihmisten valinnaisuutta edistävällä tavalla. Strategisten tavoitteiden mukaan uusien asuntojen kokonaistuotannon tulee pitkällä aikavälillä vastata tarvetta. Valtion tukema ja rahoittama uustuotanto suunnataan tarpeen mukaan erityisesti pääkaupunkiseudulle, muihin kasvukeskuksiin ja opiskelija-asuntoihin. Valtion asuntorahaston rahoituksen avulla turvataan tavoitteeksi asetettava valtion tukeman ja rahoittaman asuntorakentamisen taso. Toimenpiteitä asunnottomuuden vähentämiseksi tehostetaan ja erityistä huomiota kiinnitetään sosiaalisen eriytymiskehityksen ennaltaehkäisyyn. Väestön ikääntyminen, liikuntaesteettömyys ja erityisryhmien tarpeet otetaan huomioon suunnittelussa, rakentamisessa ja palveluiden järjestämisessä. Lähiöiden uudistamista jatketaan siten, että asuinalueet säilyvät asukasrakenteeltaan ja asumismuodoiltaan monipuolisina. Asumistukea kehitetään ottamaan huomioon nykyistä joustavammin elämäntilanteessa tapahtuneet muutokset ja todelliset asumismenot. Asumistukijärjestelmien ja toimeentulotuen yhteensovitusta jatketaan parantamalla erityisesti lapsiperheiden asemaa.

Alueellisesti tasa-arvoisen kehityksen takaamiseksi pyritään tukemaan kuntien alueellista yhteistyötä ja kehittämään valtionosuusjärjestelmää nykyistä kannustavammaksi. Lisäksi uudistetaan kuntien verotulojen täydennysjärjestelmää kuntien taloudellisten mahdollisuuksien turvaamiseksi.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminta perustuu jäsenten tekemiin aloitteisiin ja kansalaiskeskusteluun. Tältä pohjalta järjestöt suuntaavat toimintaansa nykyistä enemmän heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien tukemiseen, palveluihin ja omaehtoisen aktiivisuuden edistämiseen. Keskeisiä kohderyhmiä ovat ne, joiden osalle sosiaaliset ja taloudelliset vaikeudet, pitkäaikainen työttömyys, päihde tai mielenterveysongelmat, epävarmuus ja turvattomuus, köyhyys ja ylivelkaantuminen,

vammaisuus tai vaikeat pitkäaikaissairaudet kasaantuvat. Raha-automaattiyhdistyksen avustuksilla tuetaan myös paljon apua ja tukea tarvitsevien ikääntyvien kansalaisten palveluiden ylläpitämistä ja kehittämistä.

3.2 2.2. Syrjäytymisen ehkäisyyn tähtäävä politiikka

Pääosa köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisista toimenpiteistä on sisällytetty edellä kuvattujen sosiaalipoliittisten järjestelmien rakenteellisiksi osiksi. Syrjäytymisen riski voi toteutua esimerkiksi syrjäytymisenä tuotannosta (työttömyys), kulutuksesta (köyhyys), terveydestä (sairaus) tai sosiaalisesta yhteisyydestä. Syrjäytymisessä on aina kyse monien ongelmien kasautumisesta. Syrjäytymisen vastaisen politiikan keskeisenä tavoitteena on erilaisten resurssivajeiden samanaikaisen kasautumisen estäminen. Esimerkiksi terveyteen liittyvien ongelmien ei tulisi heijastua toimeentulo-ongelmina tai asunnottomuutena.

Sosiaalipoliittisten toimenpiteiden vaikuttavuutta arvioitaessa on perusteltua ottaa huomioon myös se, että organisaatioiden mahdollisuudet puuttua kansalaisten tekemiin valintoihin ovat rajalliset. Yksinomaan tulonsiirtojen tai asumispalvelujen avulla ei ole mahdollista vaikuttaa sellaisten henkilöiden syrjäytymiseen, joiden ongelmat kytkeytyvät ensisijaisesti elämänhallinnan kysymyksiin.

Monien syrjäytymisriskien hallinta edellyttää tulonsiirtojen ja palvelujen yhteensovittamista. Samalla kun riittävät tulonsiirrot takaavat fyysisten perustarpeiden tyydyttämisen, oikein suunnatut palvelut mahdollistavat elämänhallinnan kehittämisen. Pyrkimys tulonsiirtojen ja palvelujen toisiaan tukevaan kehittämiseen on toteutettu kuntien organisoiman sosiaalityön avulla siten, että varsinaisen sosiaalityön lisäksi siihen kuuluu myös toimeentulotuen myöntäminen. Valtion paikallishallinnon ja kunnan eri sektoreiden välinen yhteistyö ja palveluiden riittävä resursoiminen luovat edellytykset paikallisten palveluiden laadukkuudelle ja riittävyydelle.

Toimintasuunnitelmassa syrjäytymisen ja köyhyyden vastaiset toimenpiteet jaetaan erilaisten riskien mukaisesti. Tarkasteltavat syrjäytymisuhkaa aiheuttavat riskit ovat seuraavat:

- Taloudellinen syrjäytyminen (ml. ylivelkaantuneet)
- Terveydelliset ongelmat
- Työmarkkinoilta syrjäytyminen
- Asuntomarkkinoilta syrjäytyminen
- Koulutuksesta syrjäytyminen (ja alhainen koulutustaso)
- Muu syrjäytyminen (rikollisuus, alkoholismi, huumeet jne.)

Monet syrjäytymistä aiheuttavat riskit vaativat universaalien tuki- ja palvelujärjestelmien lisäksi erityisiä kohdennettuja toimia.

4 3. KANSALLISET TOIMENPITEET

Tutkimusten ja kansallisten kokemusten valossa universaali palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmä on osoittautunut tehokkaaksi köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen politiikan välineeksi. Universaalia järjestelmää on täydennetty syrjäytymisvaarassa oleville ryhmille kohdennetuilla täydentävillä tulonsiirroilla ja palveluilla. Seuraavassa tarkastellaan syrjäytymisriskejä erillisinä tekijöinä, mutta kuten edellä on todettu yhdellä osa-alueella syrjäytyminen johtaa helposti toiseen. Tässä kansallisessa toimintasuunnitelmassa vuosiksi 2001- 2003 tavoitellaan toimintokokonaisuutta, jossa useilla eri aloilla tapahtuva samanaikainen kehittämistyö vahvistaa myös koko ohjelman vaikuttavuutta, vaikka asioita tarkastellaan sektoreittain tai kohderyhmittäin.

Valtioneuvoston alaisuuteen kuuluvat toimenpiteet toteutetaan valtion vuoden 2001 talousarvion ja valtioneuvoston päättämien määrärahakehysten puitteissa. Myös kunnallisin toimin pyritään ohjaamaan voimavaroja syrjäytymistä aiheuttavien ongelmien ehkäisyyn.

4.1.1 1) Taloudellinen syrjäytyminen (köyhyys)

Suomen sosiaalipoliittisen järjestelmän tavoitteena on sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin takaaminen koko väestölle ensisijaisesti syyperusteisten etuuksien sekä asumisperusteisen vähimmäisturvan avulla. Tämän lisäksi kaikki väestöryhmät kattava koulutus-, sosiaali- ja terveyspalveluverkko pyrkii takaamaan yhtäläiset mahdollisuudet palveluihin. Sosiaalipoliittista järjestelmää kehitettäessä pyritään siihen, etteivät erilaisessa taloudellisessa asemassa olevat väestöryhmät päädy laadullisesti erilaisiin etuus- ja palvelujärjestelmiin.

- Kansaneläkkeen tasokorotus ja lapsikorotuksen palauttaminen

Kansaneläkkeen täysi määrä nousee kesäkuun 2001 alusta 73 markkaa kuukaudessa. Korotus koskee kansaneläkkeitä, yleisiä perhe-eläkkeitä, luopumistukea, sukupolvenvaihdoseläkkeitä, ylimääräistä rintamalisää sekä sotilasavustusta. Esitys lisää kansaneläkemenoja 590 Mmk. Kansaneläkkeen lapsikorotuksen pieneneminen pysäytetään eduskunnan tekemän muutoksen mukaisesti. Esitys lisää kansaneläkemenoja 21 Mmk. Yhdessä nämä kaksi uudistusta lisäävät kansaneläkkeiden menoja 611 Mmk vuodessa.

- Työmarkkinatuen tulovähenteisyyden lieventäminen

Työmarkkinatuen puolison tuloihin perustuvaa tulovähenteisyyttä lievennettiin pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelman mukaisesti. Tulovähenteisyyden lievennys lisää kyseeseen tulevien kotitalouksien käytettävissä olevia tuloja bruttomääräisesti noin 95 Mmk vuodessa.

- Työmarkkinatuen lapsikorotusten nostaminen

Työmarkkinatuen lapsikorotusten nostaminen helpottaa vaikeimmassa asemassa olevien huoltovelvollisten asemaa. Etuus voidaan maksaa myös elatusvelvolliselle. Hallitus on tehnyt päätöksen, että vuonna 2002 työmarkkinatuen lapsikorotuksia nostetaan. Muutos lisää lapsiperheille maksettavaa työmarkkinatukea arviolta 200 Mmk vuodessa. Työmarkkinatuen korotus alentaa asumistukimenoja ja toimeentulotukimenoja. Lapsikorotuksen lisäkustannusvaikutus on noin 160 Mmk. Verotulojen kasvu on arviolta noin 30 Mmk.

- Työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin osallistuvien ylläpito- ja majoituskorvausten korottaminen

Työllistymisen tukemiseksi ylläpito- ja majoituskorvauksen tarveharkintaa lievennettiin työvoimapolitiisessa aikuiskoulutuksessa ja työharjoittelussa ja samalla otettiin käyttöön vaikeimmin työllistyvien työmarkkinatukea saavien matka-avustus alueellisen liikkuvuuden edellytysten parantamiseksi. Nämä uudistukset tulivat voimaan 1.1.2001. Niiden kustannusvaikutus on noin 22 Mmk vuodessa.

- Juuri työllistyneiden, työeläkekuntoutuksessa olevien ja ns. nollapäivärahalaisten aseman tarkistaminen

Hallitus sopi valtion vuosien 2002 – 2005 määrärahakehysneuvotteluissa juuri työllistyneiden ja työeläkekuntoutuksessa olevien aseman parantamisesta lakisääteisen sairausvakuutuksen osalta ja ns. nollapäivärahalaisten sairauspäivärahakauden ja työttömyyseläkekauden yhteen nivoutumisen tarkistamisesta. Uudistus lisää sairausvakuutuksen menoja arviolta 55 Mmk.

- Ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisperusteiden tarkentaminen

Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää muun muassa tuen saajan aktivointia tukeviin toimenpiteisiin, asumisen turvaamiseksi, ylivelkaantumisesta tai taloudellisen tilanteen äkillisestä heikentymisestä aiheutuvien vaikeuksien lieventämiseksi sekä muihin tuen saajan omatoimista suoriutumista edistäviin tarkoituksiin. Myöntämisperusteiden tarkentaminen selkeyttää asiakkaan asemaa. Toimeentulotukilain muutos tuli voimaan 1.4.2001.

- Toimeentulotukiasetuksen muutos tuen lisäosaan oikeuttavien menojen osalta

Toimeentulotuen erikseen huomioon otettavien menojen (lisäosan) maksamisen perusteena voidaan pitää esimerkiksi pitkäaikaista toimeentulotuen saamista, pitkäaikaista tai vaikeaa sairautta sekä lasten harrastustoimintaan liittyviä erityisiä tarpeita. Toimeentulotukiasetuksen muutos tuli voimaan 1.4.2001. Vuoden 2001 lisäkustannukseksi arvioidaan 40 Mmk.

- Toimeentulotuen ja ansiotulojen yhteensovitus (3-vuotinen kokeilu)

Vuoden 2002 alusta toimeentulotukea ja ansiotuloja sovitetään yhteen niin, että pienistä enintään 3000 mk:n ansiotuloista jätetään ottamatta huomioon 20 prosenttia toimeentulotuen määrää laskettaessa. Tämä korottaa toimeentulotuen tasoa maksimissaan 600 markkaa ja kannustaa osa- tai lyhytaikaisten työtehtävien vastaanottamiseen. Kuntien toimeentulotukimenot kasvaisivat arviolta noin 90 Mmk. Uudistus lisää verotulojen kasvuja ja vähentää asumistuki- ja työttömyysturvamenoja. Kuntasektorin menojen nettolisäys on noin 50 Mmk.

- Velallisen maksukyvyn arvioinnin perusteiden tarkistus

Uusi asetus velallisen maksukyvyn arvioinnin perusteista yksityishenkilön velkajärjestelyissä tuli voimaan 15.4.2001. Tavoitteena on helpottaa velallisten taloudellista asemaa. Arvioinnin perustana olevien välttämättömien elinkustannusten määriä korotettiin, joten velallisen käyttöön jää aikaisempaa enemmän varoja. Myös ulosoton suojaosuutta korotettiin kymmenellä prosentilla 1.1.2001 lukien.

- Sosiaalinen luototus

Kunnat ja Takuu-Säätiö myöntävät pieniä, matalakorkoisia sosiaalisia luottoja kokeiluluonteisesti niille kotitalouksille, joilla ei ole mahdollisuutta saada luottoa rahoituslaitoksesta. Tähänastiset kokemukset luotoista ovat myönteisiä. Kokeilujen perusteella tehdään päätökset jatkotoimenpiteistä.

- Nuorten vajaakuntoisten kuntoutusrahakauden pidentäminen

Nuorten vammaisten kuntoutusrahan maksukautta pidennetään 20-vuotiaaksi asti. Kuntoutusraha maksetaan myös työnantajalle, joka ottaa nuoren vammaisen töihin ja maksaa hänelle palkkaa. Koska kuntoutusjaksot ovat pidentyneet, uudistuksella pyritään siihen, että nuoret vammaiset uskaltavat mennä töihin menettämättä heti etuuttaan. Esitys on kustannusneutraali. Asiasta annetaan budjettilakiesitys syksyllä 2001.

4.1.2 2) Terveydelliset ongelmat

Terveyspalveluiden saatavuus pyritään takaamaan kaikille väestöryhmille maan eri osissa. Julkisella vallalla on lakisääteinen vastuu terveyspalvelujen turvaamisesta ja

terveyden edistämisestä. Valtio ja kunta vaikuttavat kansalaisten terveyden ylläpidon edellytyksiin kaikkien hallintosektorien kautta.

Julkisesti tuetut terveyspalvelut ovat käytettävissä tarpeen perusteella. Palvelujärjestelmää kehitettäessä kiinnitetään erityistä huomiota varhaisen väliintulon ja itsenäisen suoriutumisen periaatteisiin. Suomalaisten elinikä on pidentynyt, sairastavuus vähentynyt ja toimintakyky parantunut viime vuosikymmeninä. Väestöryhmien osalta sukupuolten ja alueiden väliset kuolleisuuserot ovat supistuneet, mutta sosioekonomisten ryhmien väliset erot ovat eri osin kasvaneet. Tämä näkyy myös sairaiden tai vajaatyökykyisten suurena osuutena työttömien joukossa. Hyvin toimiva ja asiakkaille maksuton neuvolaverkosto kattaa Suomessa koko maan ja kaikki lapset.

- Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelman mukaisesti järjestetään täydennyskoulutusta peruspalvelujen mielenterveystyössä toimiville ja laaditaan mielenterveyspalveluille laatusuosituksia. Vuodeksi 2000 eduskunta myönsi 70 Mmk valtionavustusta erityisesti lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen kehittämiseen ja vuodeksi 2001 vastaavasti 45 Mmk. Mielenterveysasetukseen lisättiin lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja koskeva luku, jossa säädetään muun muassa tutkimukseen ja hoitoon pääsyn enimmäismääräajoista, tietojen vaihdon parantamisesta, lasten ja nuorten mielenterveyshäiriöiden avohoidon tukitoimista sekä alueellisesta yhteistyöstä. Asetus tuli voimaan 1.1.2001.

- Lasten terveydenhuollon kehittäminen

Lasten ennalta ehkäisevän terveydenhuollon äitiys- ja lastenneuvoloista alkanutta kehitystyötä jatketaan. Kehitystyössä kuntia tuetaan ottamaan käyttöön toimintaa uudistavat työ- ja seurantamallit sekä niitä tukevat sisällöllisesti uudistetut toimintaohjeet.

- Terveystieto oppiaineeksi kouluun

Hallitus on antanut eduskunnalle opetusministeriössä valmistellun esityksen terveystiedon ottamisesta oppiaineeksi peruskoulussa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa. Terveystiedon opetus jakaantuisi kolmeen osa-alueeseen: varsinaiseen terveystietoon ja terveyden edistämiseen, sosiaalisten taitojen ja yleisten elämänhallintataitojen kehittämiseen sekä turvallisuustaitojen ja -valmiuksien saavuttamiseen.

- Mielenterveysongelmaisten kuntouttaminen ja mielenterveyspalvelujen kehittäminen

Laman aikana mielenterveyspotilaiden laitospaikkoja vähennettiin nopeammin kuin alkuperäinen tavoite avohoitopainotteisesta hoitojärjestelmästä olisi edellyttänyt. Avohoidon ja asumispalvelujen kehittäminen ei kyennyt vastaamaan riittävän nopeasti näiden palvelujen kasvaneeseen kysyntään. Kuntien rahoitusta mielenterveyspotilaiden sekä huumenuorten avohoitoon, kuntoutukseen ja vierotukseen lisätään. Vuoden 2002 valtionosuuksien kautta mielenterveystyöhön tulee valtion lisärahaa viisi miljoonaa markkaa enemmän kuin tänä vuonna. Mielenterveystyön laatusuosituksien tavoitteena on palveluiden saannin ja tasalaatuisuuden varmistaminen. Poikkeihallinnollisten hankkeiden ja palvelujärjestelmän toimenpitein pyritään tukemaan tervettä kehitystä ja vanhemmuutta sekä ehkäisemään syrjäytymistä jo varhaisvaiheessa.

- Työllistymisen edellytyksiä parantavat toimet terveydenhuollossa

Osana aktiivista sosiaalipolitiikkaa kunta on velvollinen järjestämään sosiaalitoimen ja terveydenhuollon palveluita niille pitkään työttöminä olleille henkilöille, joille ei toimintakyvyn rajoitusten takia voida tarjota työhallinnon aktiivitoimenpiteitä tai kuntouttavaa työtoimintaa. Tällöin tarjotaan sellaisia aktivointisuunnitelmassa sovittuja sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluita, jotka parantavat henkilön elämänhallintaa ja luovat edellytyksiä hänen osallistumiselleen kuntouttavaan työtoimintaan. Velvoite tulee voimaan 1.9.2001 alkaen.

- Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen maksukaton muutos

Kunnallisten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen seuranta-aika muuttuu kalenterivuodeksi. Muutos tuli voimaan 1.1.2001. Jos vuotuiset maksut ylittävät 3 500 markkaa, on avosairaanhoidon palveluiden käyttö pääsääntöisesti tämän jälkeen maksutonta ja laitoshoidosta perittävät maksut huomattavasti alennettuja.

- Julkisesti tuetun hammashuollon laajentaminen

Viimeistään vuoden 2002 alusta tulevat vuonna 1946 ja sen jälkeen syntyneet kunnallisen hammashuollon piiriin, 1.12.2002 lähtien kaiken ikäiset kuntalaiset. Sairausvakuutusjärjestelmää kehitetään vastaavasti. Yhteiskunnan tukeman hammashuollon laajeneminen kaikkiin ikäluokkiin parantaa syrjäytyneiden mahdollisuuksia saada ehkäiseviä terveyspalveluja.

4.1.3 3) Työmarkkinoilta syrjäytyminen

Suomessa julkisen vallan tehtävänä on edistää työllisyyttä ja pyrkiä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. Hallitus on asettanut tavoitteekseen, että työllisyysaste lähestyy Suomessa EU:n työllisyysuuntaviivoissa tavoitteeksi asetettua 70 prosenttia. Tähän tavoitteeseen pääseminen (miehet nyt 69 % ja naiset 64 %) edellyttää, että koulutus-, elinkeino- ja työllisyyspoliittisin toimin, joita vero- ja aluepolitiikka tukevat, maahamme pystytään luomaan uusia työpaikkoja myös muille kuin uuden teknologian aloille sekä eri alueille koko maassa.

- Sosiaali- ja työhallinnon sekä muun yhteistyön tiivistäminen

Hallituksen linjausten mukaisesti aktiivisella sosiaalipolitiikalla pyritään parantamaan kansalaisten mahdollisuuksia osallistua työelämään ja siten ehkäistä syrjäytymistä työmarkkinoilta. Toimenpiteisiin liittyy myös eri toimijoiden yhteistyön tiivistäminen. Aktiivisen sosiaalipolitiikan keskeinen sisältö on 1) työhallinnon paikallistason sekä kuntien sosiaalitoimen velvoittaminen tiiviiseen yhteistoimintaan pitkään työttömänä olleille tarjottavien palveluiden parantamiseksi; 2) kuntien velvoittaminen järjestämään niille pitkään työttöminä olleille henkilöille, joille ei voida tarjota työhallinnon aktiivitoimenpiteitä, kuntouttavaa työtoimintaa tai sosiaali- ja terveystalvveluja sekä 3) kuntien sosiaalitoimen pitkään työttöminä olleiden toimeentulotukiasiakkaiden velvoittaminen ilmoittautumaan työvoimatoimistoihin työttömiksi työnhakijoiksi. Kyseiset uudistukset astuvat voimaan 1.9.2001.

Eri hallintokuntien yhteistyön tiivistäminen yksittäisen asiakkaan tasolla on tarpeen, ja se edellyttää henkilöstön kouluttamista sekä yhteistä sopimista sovellettavista käytännöistä. Tästä työstä on olemassa hyviä ja eri osapuolia tyydyttäneitä käytännön kokeiluja, joita voidaan hyödyntää toimeenpantaessa myös kuntouttavaa työtoimintaa koskevaa lakia.

- Työnhakusuunnitelmien noudattaminen

Hallituksen 15.6.2000 tekemän päätöksen mukaan työnhakusuunnitelmien noudattaminen asetetaan työttömyyspäivärahan ja työmarkkinatuen saannin edellytykseksi. Uudistukset valmistellaan kolmikantaisesti, ja ne on tarkoitus toteuttaa vuonna 2002.

- Kuntouttava työtoiminta

Kuntouttava työtoiminta on viimesijainen toimenpide. Kuntouttavan työtoiminnan järjestämisen arvioidaan edellyttävän noin 500 työtoiminnanohjaajan palkkaamista. Kuntouttavaan työtoimintaan sisältyy taloudellinen kannustin työttömille. Toimeentulotukeen lisätään 30 markan toimintaraha päivää kohden. Sama korotus tulee myös työmarkkinatukeen. Tämän lisäksi korvataan osallistujien matkakustannukset halvimman matkustustavan mukaan. Laki tulee voimaan 1. syyskuuta 2001. Kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä ja siihen osallistuvien toimeentulon turvaamisesta valtiolle ja kunnille aiheutuvat kustannukset ovat noin 220 Mmk vuodessa, josta työministeriön pääluokassa noin 135 Mmk.

Kuntouttavan työtoiminnan hyvien tulosten edellytyksenä ovat hyvät palvelumallit, osaava henkilökunta, eri hallinnonalojen hyvä yhteistyö ja

laadukas toiminta. Kuntien mahdollisuudet tuottaa tai ostaa laadukkaita palveluja turvataan.

- Kuntoutuskokeilut ja kuntokartoitukset

Vuosina 2001-2003 toteutetaan 45-vuotta täyttäneiden pitkäaikaistyöttömien ja syrjäytymisvaarassa olevien 15 - 17 -vuotiaiden nuorien kuntoutuskokeilut. Nuorten kuntoutuskokeilussa kehitetään toimia muun muassa koulunkäynnin keskeyttämiseen ehkäisemiseksi. Kokeiluihin käytetään vuosien 2001 - 2003 aikana yhteensä 40 Mmk.

Työministeriö on vuodeksi 2001 varannut 10 milj. mk pitkäaikaistyöttömien kuntokartoituksiin. Kartoitusten tavoitteena on etsiä työttömien joukosta ne henkilöt, jotka eivät enää ole työkykyisiä, mutta jotka eri syistä ovat edelleen työnhakijoina. Kuntokartoitus tehdään perusteellisesti. Työhallinto on velvoitettu avustamaan asiakasta ja viemään eläkkeenhakumenettely myönteiseen päätökseen asiakkaan tukena.

- Ikääntyvien työllistyminen ja työkyky

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä työministeriö jatkavat kansallisen työelämän kehittämisohjelmaa, kansallista tuottavuusohjelmaa ja työssä jaksamisen tutkimus- ja toimenpideohjelmaa. Kansallinen ikäohjelma jatkuu vuoden 2002 loppuun. Sen tavoitteena on parantaa yli 45-vuotiaiden mahdollisuuksia saada työtä ja jaksamista työelämässä.

Vuonna 2000 ja sen jälkeen työttömäksi jäävät 55 – 59 -vuotiaat henkilöt pyritään aktiivisesti työllistämään normaaleille työmarkkinoille tarvittaessa koulutus- ja kuntoutustoimenpiteiden avulla. Jollei heidän työllistämisensä avoimille työmarkkinoille onnistu, työhallinto tarjoaa näille työttömille aktiiviseen työllistämiseen tähtääviä toimenpiteitä, viime kädessä tukityöllistämistä. Toimilla torjutaan uhkaavaa pitkäaikaistyöttömyyttä ja eläkeputken muuttumista varhaiseläkkeen luonteiseksi. Tukityöllistämiseen varataan 70 Mmk.

- Vammaisten ja vajaakuntoisten työllistymisen edistäminen

Kansaneläkelain uudistuksella 1999 tehtiin mahdolliseksi työkyvyttömyyseläkkeen lepäämään jättäminen työssäoloajalta. Tavoitteena on tukea ja rohkaista vammaisia henkilöitä hakeutumaan työelämään. Kuntoutusrahalain uudistus vuonna 1999 mahdollisti kuntoutusrahan maksamisen 16 vuotta täyttäneelle vajaakuntoiselle nuorelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen ehkäisemiseksi. Tavoitteena on turvata ammatillisen koulutuksen saamisen mahdollisuus.

- Maahanmuuttajien kotouttamisen työvoimapolitiittiset tehtävät

Viranomaisten järjestämien työvoimapolitiittisten ja kotoutumista edistävien erityisten toimenpiteiden ja voimavarojen avulla parannetaan maahanmuuttajien mahdollisuuksia osallistua työelämään. Kotoutumista

tuetaan maahanmuuttajan, kunnan ja työvoimaviranomaisen yhteistyönä laadittavan kotoutumissuunnitelman avulla. Kotoutumisen tavoitteena on lisäksi tukea mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan ja säilyttää samalla oma kieli ja kulttuuri. (Ks. myös kohta Muu syrjäytyminen.)

4.1.4 4) Asuntomarkkinoilta syrjäytyminen

Asuntojen kysynnän ja tarjonnan tasapainottamiseksi poistetaan kasvavien seutujen asuntotuotannon esteitä vaikuttamalla maan tarjontaan ja rakennusalan työvoimatarjontaan. Arava- ja korkotukilainoitettu uustuotanto kohdennetaan ensisijaisesti väestöltään kasvaville alueille, joilla asuntojen tarjonta ylittää asuntojen kysynnän. Väestön ikääntyessä kotona asumista tuetaan edelleen asuntopoliittisin keinoin.

- Omapääoma-avustuksen korottaminen

Hallitus on päättänyt, että asunnottomille ja pakolaisille tarkoitettujen asuntojen uudisrakentamiseen ja hankintaan osoitettua omapääoma-avustusta kohotetaan nykyisestä 20 Mmk:sta 50 Mmk:aan vuonna 2002.

- Pienituloisten asumisen tuki

Yleisen asumistuen hyväksyttyjä enimmäisvuokria on päätetty korottaa vuoden 2002 alussa keskimäärin 4mk/m²/kk. Samassa yhteydessä pieniä asuntoja varten vahvistetaan omat neliövuokranormit. Normivuokrien korotusten arvioitu vaikutus on vuositasolla + 180 Mmk.

- Lähiöt 2000 –ohjelma

Lähiöt 2000 -ohjelma on viiden ministeriön käynnistämä ja rahoittama kolmivuotinen yhteistyöhanke, jonka tavoitteena on lähiöiden laaja-alainen sosiaalinen, toiminnallinen ja fyysinen kehittäminen. Kevään 2001 aikana on käynnistetty 16 hanketta eri puolilla maata. Painopisteinä ovat yhdyskuntarakenteen ja rakennuskannan kehittäminen, lähiöt työn ja sosiaalisen toiminnan ympäristönä, uuden teknologian hyödyntäminen, myönteisten mielikuvien rakentaminen ja asukasrakenteen monipuolistaminen. Vuosina 2001 – 2002 on osoitettu taloudellista tukea sosiaalisen isännöinnin kokeilu- ja kehittämishankkeisiin.

- Valtion, pääkaupunkiseudun ja kehyskuntien välinen yhteistoiminta-asiakirja

Keväällä 2000 hyväksytty yhteistoiminta-asiakirja linjaa valtion ja kuntien lähiajan toimenpiteitä kohtuuhintaisen asuntotarjonnan lisäämiseksi sekä siihen liittyvän maapolitiikan ja liikenteen kehittämiseksi. Asiakirjaan liittyen on Helsingin, Espoon ja Vantaan sekä yleishyödyllisten yhteisöjen kesken sovittu, että 1.5.2001 lukien edellä mainitut kunnat voivat osoittaa asuntojonoissaan olevia vuokra-asuntojen hakijoita 20 prosenttiin yleishyödyllisten yhteisöjen valmistuvista ja vapautuvista asunnoista. Asiakirjan mukaan on tarkoitus tehostaa kuntien sosiaali- ja terveystoimen sekä kolmannen sektorin yhteistyötä asunnottomuuden vähentämiseksi.

4.1.5 5) Koulutuksesta syrjäytyminen

Oppivelvollisuus kattaa kaikki Suomessa asuvat oppivelvollisuusikäiset lapset, mukaan luettuna vammaiset ja muut vastaavat ryhmät. Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta ja päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta.

Peruskoulun suorittavat loppuun käytännössä kaikki suomalaiset muutamaa sataa lukuun ottamatta. Peruskoulun yhtenä tavoitteena on tasata lasten sosiaalisesta taustasta johtuvia eroja. Kouluruokailu on oppilaille ilmainen. Opinnoissa tilapäisesti jälkeen jääneille tai muutoin erityistä tukea tarvitseville tulee antaa tukiopetusta. Oppilaalla, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia, on oikeus saada erityisopetusta muun opetuksen ohessa. Jos oppilaalle ei vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi voida antaa opetusta muuten, tulee oppilas ottaa tai siirtää erityisopetukseen. Nämä palvelut on järjestetty kattavasti, joskin paikallisesti palvelujen kysyntä voi ylittää tarjonnan. Koulutuksen jatkopaikkoja on 1,4 oppilasta kohden kyseessä olevalle ikäluokalle. Koulutusjärjestelmä on rakennettu jatkokoulutusta suosivalla tavalla kaikilla koulutustasoilla.

- Maksuton esiopetus

Esikouluopetukseen liittyvää koululainsäädäntöä on uudistettu. Maksuton esiopetus järjestetään 6-vuotiaiden ikäluokalle siten, että oikeus esiopetukseen ja kattava esiopetuksen järjestämisvelvollisuus tulee voimaan 1.8.2001 alkaen. Esiopetuksella parannetaan kaikkien lasten oppimisedellytyksiä, mutta selvimmin siitä hyötyvät erityistä tukea tarvitsevat lapset, joiden kehityksen, kasvun tai oppimisen edellytykset sairauden, vamman tai muun toimintavajavuuden vuoksi ovat vaikeutuneet. Valtion talousarvioon on otettu vuonna 2001 esiopetuslaajennuksen johdosta lisäyksenä 430 Mmk.

- Koululaisten iltapäivätoiminta

Syrjäytymisen ehkäisy on ollut yksi iltapäivätoiminnan vaikuttamista. Lähtökohtana on iltapäivätoiminnan järjestäminen niin, että lasten ja nuorten saatavilla on koko ajan aikuinen. Iltapäivätoiminta on laajentunut nopeasti kuntien, seurakuntien ja kansalaisjärjestöjen toimesta. Opetusministeriön suora tuki koululaisten iltapäivätoimintaan on vuonna 2001 yhteensä 15 Mmk, joka osoitetaan liikunta- ja nuorisotyön varoista. Tavoitteena on saada kaikille peruskoululaisille mahdollisuus osallistua iltapäivätoimintaan.

- Lisäopetus peruskoulussa ns. "kymppiluokat"

Oppivelvollisuutensa suorittaneelle nuorelle voidaan järjestää perusopetuslain mukaista yhden lukuvuoden kestävä lisäopetusta. Päämääränä on, että opiskelijan itsetunto, oma-aloitteisuus ja opiskeluun sitoutuminen vahvistuvat ja elämänhallinnan taidot paranevat. Koulutusta on pyritty järjestämään nimenomaan niille nuorille, jotka ovat syrjäytymisvaarassa peruskoulun jälkeen. Vuonna 1999 lisäopetukseen osallistui 2 200 nuorta.

- Ammattioppilaitosten innovatiiviset työpajat

Innovatiivisten työpajojen tarkoituksena on turvata opintojensa keskeyttämistä harkitsevien opiskelijoiden opintojen jatkuminen ohjauksen, oppilashuollon ja muiden tarvittavien tukitoimien avulla. Kokeilussa etsitään malleja, joissa oppilaitokset, työelämä ja sidosryhmät yhdessä suunnittelevat ja toteuttavat koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten opiskelua. Työpajatoimintaan on käytetty Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoitusosuutta. Vuonna 2001 työpajoja rahoitettiin yhteensä 19,4 Mmk.

- Nuorten työpajat

Nuorten työpajatoiminnan keskeiseksi tehtäväksi työkokemuksen antamisen ohella on noussut työttömien tai toimeentulotuen varassa olevien nuorten oman elämänhallinnan tukeminen. Näillä toimilla tuetaan nuoren liittymistä räätälöidyn suunnitelman mukaisesti koulutukseen tai työmarkkinoille työpajakson jälkeen. Kohderyhminä ovat peruskoulun alhaisilla arvosanoilla suorittaneet oppilaat sekä peruskoulun keskeyttäneet nuoret. Opetusministeriö on vuosina 2000-2001 suunnannut nuorten työpajatoiminnan sisällölliseen kehittämiseen osoitetut ESR ja kansalliset varat työpajajohtajien osaamisen lisäämiseen nuorten ongelmien tunnistamiseksi sekä räätälöidyn suunnitelman tekemiseen. Pajojen toimintaa kehitettäessä otetaan huomioon myös pajakoulujen tarve. Opetusministeriö osoittaa tähän tarkoitukseen vuosittain 20-25 Mmk.

- **Tietoyhteiskunnan kansalaisvalmiuksien kehittäminen**

Tietoyhteiskunnan kansalaisvalmiudet -hankkeessa kohderyhmänä ovat ne väestöryhmät, joilta tarvittavat valmiudet usein puuttuvat. Näihin kuuluu muun muassa työttömiä, eläkeläisiä ja maahanmuuttajia. Lähivuosina pyritään eri kautta mukaan tulevan koulutustarjonnan lisäämiseen. Opetusministeriö käyttää tietoyhteiskuntahankkeeseen kaikkiaan noin 250 Mmk vuosittain, josta kansalaisvalmiuksien kehittäminen on yksi osa.

Nuorten osallistumista ja yhteiskunnallista vaikuttamista varten tuetaan internet-pohjaisen verkkodemokratiavälineistön kehittämistä. Hanketta on toteutettu jo lähes kaksi vuotta ja siitä saadut kokemukset ovat rohkaisevia.

- Ammatillisen aikuiskoulutuksen toimeentuloturvan uudistus

Uusi aikuiskoulutustuki korvaa siirtymävaiheen jälkeen aikuisopintorahan ja ammattikoulutusrahan. Ansionmenetyskorvauksena maksettavaa aikuiskoulutustukea voi hakea omaehtoiseen ammatilliseen koulutukseen aluksi vähintään 10 vuotta työelämässä ollut, myöhemmin riittää viiden vuoden työssäolo. Tukea saa enimmillään runsaan puolentoista vuoden ajalta, ja lisäksi on mahdollisuus saada opintolainan valtiontakaus. Tuen suuruus on 80 prosenttia saajan työttömyyspäivärahasta. Sitä maksetaan ansionmenetyksen korvauksena henkilölle, joka on ammatillisen koulutuksen vuoksi poissa ansiotyöstä tai opintovapaalla. Uudistus tulee voimaan elokuun 2001 alusta.

- Opettajille täydennyskoulutusta huumeasioissa ja nuorisotyön ennalta ehkäisevä huumetyö

Kouluilta puuttuu riittävää tietoa ja keinoja huumeiden käytön ehkäisystä. Opetushallitus on tuottanut yhdessä Stakesin kanssa tietoverkkoon aineistoa huumeiden käytön ehkäisystä. Opettajille tulee kuitenkin järjestää täydennyskoulutusta tässä yhä kasvavassa ongelmassa. Tätä tarkoitusta varten on vuoden 2002 budjettiin lisätty 4 Mmk.

Nuorisotyön ennalta ehkäiseviä huumetyön hankkeita käynnistettiin vuonna 2001 kaikkiaan 16 ja näihin käytettiin yhteensä 1,3 Mmk.

- Terve itsetunto-hanke

Terveen itsetunnon ja elämänhallinnan edistäminen peruskouluissa -projektin tavoitteena on kehittää koulun toimintakulttuuria ja menetelmiä, joilla voidaan tukea oppilaiden itsetunnon ja myönteisen minäkäsityksen kehittymistä sekä sosiaalisten taitojen oppimista. Samalla ehkäistään muun muassa koulukiusaamista. Projektin toiminta-aika on 1998 - 2001.

4.1.6 6) Muu syrjäytyminen

Syrjäytymiseen liittyy myös piirteitä, jotka eivät luontevasti sijoitu edellä mainittuihin viiteen syrjäytymisen pääulottuvuuteen. Nämä ongelmat liittyvät joko päihderiippuvuutta aiheuttavien aineiden väärinkäyttöön, rikollisuuteen, yhteiskuntaan kiinnittymisen puutteeseen tai kulttuurien (erilaisten normijärjestelmien) kohtaamisesta syntyviin ennakkoluuloihin, väärinkäsityksiin ja ristiriitoihin. Näillä syrjäytymiseen liittyvillä ongelmilla on taipumus kasautua.

Sosiaalisia ongelmia voidaan ehkäistä myös sosiaalista toimintakykyä parantamalla ja luomalla mahdollisuuksia osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen elämään. Syrjäytymistä aiheuttavat toistuvat syrjinnän ja voimattomuuden kokemukset. Syrjäytymisen ehkäisyssä osallisuuden eri muotojen kehittäminen on tärkeää. On havaittu, että yksinäisyys tai perheen eristyneisyys vaikuttavat lasten sosiaalisten kykyjen kehittymiseen, koulunkäyntihalukkuuteen, yhteiskunnasta eristäytymiseen ja mahdollisten vihamielisten asenteiden syntyyn. Tämä syrjäytymisen muoto johtaa helposti myös palvelujärjestelmästä putoamiseen tai muutoin heikkoon tavoitettavuuteen.

- Päihteiden väärinkäytön ehkäisy ja päihdeongelmaisten hoidon kehittäminen

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma 2000 – 2003:n mukaan erityistä huomiota kiinnitetään nuorten tupakan, alkoholin ja huumeiden käytön ehkäisemiseen. Anniskelua ja vähittäismyyntiä koskevia säännöksiä ja määräyksiä tarkistetaan. Yhteistyötä eri kuntien, hallintokuntien sekä viranomaisten, järjestöjen ja elinkeinoelämän välillä päihdeongelmien ehkäisyssä lisätään sekä ehkäisevän työn organisointi ja vastuutahot selkiytetään. Kokeilut omavalvonnan toteuttamisesta alkoholijuomien vähittäismyynnissä ja anniskelussa aloitetaan. Haittojen ehkäisyssä halutaan kiinnittää huomiota riittävän varhaiseen ongelmiin puuttumiseen.

Sosiaali- ja terveysministeriön terveyden edistämisen suunnitelmassa vuodelle 2001 on ennalta ehkäisevän päihdetyön kehittämiseen varattu noin 5,6 Mmk. Päihdehuollon kehittämistä ja toteuttamista järjestösektorilla rahoittaa merkittävästi myös Raha-automaattiyhdistys, jonka rahoituksen painopistealaja ovat välimuotoisten tukipalvelujen ja avohoitoa tukevien palveluiden ylläpitäminen ja kehittäminen sekä lapsiin, nuoriin ja moniongelmaisiin perheisiin kohdistuvat hankkeet.

Huumausainepoliittinen ohjelma valmistuu kevätkaudella 2001. Valtioneuvosto sitoutui lisäämään kuusi miljoonaa markkaa huumausainepoliittikan tehostamiseen liittyville hankkeille vuodeksi 2001. Pyrkimyksenä on muun muassa vähentää huumausaineiden käytöstä johtuvien tartuntatautien leviämistä.

- Maahanmuuttajien kotouttaminen ja vähemmistöryhmien aseman parantaminen

Valtioneuvosto on 22.3.2001 päättänyt 67 toimenpidettä sisältävästä syrjinnän ja rasismien vastaisesta toimintaohjelmasta. Ohjelma kattaa vuodet 2001 – 2003. Toimenpiteiden painopiste on paikallistasolla, mutta ohjelma sisältää myös valtakunnan ja aluetason toimia.

Hallituksen ohjelman tarkoituksena on edistää hyviä etnisiä suhteita sekä ehkäistä etnistä syrjintää ja rasismia suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi vahvistetaan Suomen edellytyksiä kohdata asteittainen maahanmuuton kasvu ja etnisen monimuotoisuuden synnyttämät uudet haasteet.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta tuli voimaan 1.5.1999. Tavoitteena on työvoimaviranomaisen, kunnan ja maahanmuuttajan itsensä yhteistyönä edistää työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saavien maahanmuuttajien pääsyä työelämään ja integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotouttamislain mukaan kunta laatii yhteistyössä työvoimaviranomaisen ja muiden viranomaisten sekä kansaneläkelaitoksen kanssa kotouttamisohjelman, joka sisältää suunnitelman tavoitteista, toimenpiteistä, voimavaroista sekä yhteistyöstä maahanmuuttajien kotouttamisessa. Kotoutumissuunnitelmassa sovitaan kunnan, työvoimatoimiston ja maahanmuuttajan kesken toimenpiteistä, jotka tukevat maahanmuuttajaa ja hänen perhettään yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavien tietojen ja taitojen hankkimisessa. Maahanmuuttajan toimeentulo turvataan kolmen vuoden kotoutumisjakson aikana erityisellä kotoutumistuella.

Opetusministeriö myöntää valtionavustuksia vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasismien vastaiseen työhön. Valtion vuoden 2001 talousarviossa tähän tarkoitukseen on osoitettu 1,5 Mmk:n määräraha. Avustuksia myönnetään etnisten ja kielellisten vähemmistöjen kulttuuri- ja julkaisutoimintaan. Lisäksi avustuksia myönnetään kehittämis- ja kokeiluhankkeisiin, joiden tavoitteena on lisätä suvaitsevaisuutta muun muassa etnisten vähemmistöjen ja kantaväestön yhteistoiminnan avulla sekä tiedottamalla muihin kulttuureihin, uskontoihin ja traditioihin liittyvistä asioista kantaväestölle.

- Sosiaalihuollon asiakkaan aseman parantaminen

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta tuli voimaan vuoden 2001 alusta. Sen tavoitteena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeut-

ta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Lain mukaan kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies, jonka tehtävänä on muun muassa opastaa ja neuvoa sosiaalihuollon asiakasta. Pyrkimyksenä on hallintokäytäntöjen selkeyttäminen siten, että ihmiset saavat helpommin ohjausta ja tietoa omista oikeuksistaan.

- Itsemurhien ehkäisy

Suomessa toteutettu Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes) johtama laaja kymmenvuotinen itsemurhien ehkäisyprojekti pyrki muun muassa masennuksen varhaiseen toteamiseen ja hoidon laadun parantamiseen. Projektin aikana vuosina 1987 – 1996 itsemurhien määrä laski 9 prosenttia. Projekti perustui eri sektoreiden väliseen laajaan yhteistyöhön. Terveystieteen edistämisen määrärahoilla on käynnistymässä Stakesin vetämänä tutkimus- ja kehittämishanke ehkäisevän mielenterveyshuollon, kriisi- ja itsemurhien ehkäisyn nykytilan selvittämiseksi ja toiminnan kehittämiseksi.

- Ikäihmisten aktivointi ja vanhustenhuollon laatusuositukset

Ikäihmisten aktivoinnin tavoitteena on luoda hyvät edellytykset ikääntyvän väestön terveydelle, hyvinvoinnille, osallistumiselle ja korkealle elämänlaadulle. Sosiaali- ja terveysministeriö on yhdessä Suomen Kuntaliiton kanssa hyväksynyt ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskevan laatusuosituksen, jonka tavoitteena on antaa valtakunnalliset suuntaviivat laadullisesti hyvän vanhustenhuollon kehittämiseksi kunnissa. Suositus lisää kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia käynnistämällä arvokeskustelua ja asettamalla konkreettisia tavoitteita palveluille yhteistyössä järjestöjen ja muiden paikallisten toimijoiden kanssa.

- Väkivallan ja prostituution ehkäiseminen

Vuosina 1998 – 2002 toteutettavassa naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektissa tavoitteena on tehdä naisiin kohdistuva väkivalta näkyväksi, vahvistaa väkivallan vastaisia asenteita, vähentää väkivallan määrää sekä kehittää ja tehostaa uhreille ja tekijöille kohdistuvia palveluja. Turvakotien toimintaa on laajennettu kehittämällä kaikille perhe- ja parisuhdeväkivallan osapuolille erilaisia tuki- ja hoitomuotoja. Lisäksi järjestöillä on muita perheväkivallan ehkäisyhankkeita. Prostituution ehkäisyprojektissa laaditaan toimenpide-ehdotuksia prostituution ehkäisemiseksi ja naiskaupan rajoittamiseksi. Euroopan unionille on tehty esitys STOP 2 -projektista, joka pyrkii estämään lapsiprosituutiota ja seksiturismia yhteistyössä lähialueiden viranomaisien kanssa.

- Lastensuojelun kehittämistoimenpiteet

Kuntien välisiä lastensuojelun kustannuseroja tasaamaan on luotu tasausrahoitus, jonka tehtävänä on turvata, etteivät lastensuojelutoimenpiteet ole riippuvaisia kunnan taloudellisesta tilanteesta. Käynnissä olevissa hankkeissa kehitetään lastensuojelun työmenetelmiä ja käytäntöjä, kiinnitetään huomiota erityispalveluiden taroituksenmukaiseen järjestämiseen verkostoitumisen avulla sekä panostetaan pienten lasten perheiden auttamiseen, syrjäytymisen ehkäisyyn ja elämänhallintataitojen opetteluun.

Järjestöjen ja julkisen vallan käynnistämä varhaisen puuttumisen hanke kehittää eri alojen työntekijöiden valmiuksia puuttua ongelmiin ja saada aikaan sellaista yleistä kulttuurin muutosta, jossa puuttuminen ja auttaminen on hyväksyttävää. Raha-automaattiyhdistys rahoittaa järjestöjen osuutta.

Järjestöjen ja kuntien yhteisen Harava-hankkeen tavoitteena on kolmen maakunnan alueella kehittää yhteistoiminnan rakenteita sekä toimintamalleja lasten ja nuorten psykososiaalisten palvelujen parantamiseksi.

- Syrjintäasiain valtuutettu

Hallitus on antanut esityksen syrjintäasiain valtuutettua koskevaksi lainsäädännöksi. Syrjintäasiain valtuutetun tehtävänä on edistää hyviä etnisiä suhteita ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien sekä ulkomaalaisten asemaa ja oikeuksia yhteiskunnassa. Lisäksi valtuutettu valvoo etniseen alkuperään kohdistuvan syrjinnän kiellon noudattamista. Valtuutettu voi tehdä aloitteita havaitsemiensa epäkohtien ja syrjinnän poistamiseksi.

- Suomen evankelis-luterilaisen kirkon määräraha syrjäytymisen ehkäisyyn

Kirkolliskokous myönsi 10 Mmk riemuvuoden erityismäärärahana käytettäväksi vuosina 2000 – 2002 syrjäytymisen ehkäisemiseen ja syrjäytyneiden auttamiseen, erityisesti syrjäytymisuhan alaiset nuoret huomioiden. Määrärahan turvin on käynnistynyt 52 projektia eri puolilla maata. Rahan saannin ehtona oli verkostoituminen paikallisesti ja yhteistyö kunnan sekä alan järjestöjen kanssa. Näin projekteihin on saatu lisäresursseja. Syrjäytymisen ehkäisytoimenpiteet voidaan jakaa kuuteen pääalueeseen: kehitellään uusi toimintamalli nuoriso- tai diakoniatyölle, perustetaan kohtaamispaikka syrjäytyneille tai syrjäytymisvaarassa oleville nuorille, järjestetään erilaista nuorten omaa aktiivisuutta tukevaa toimintaa, tuetaan vanhemmuutta, lisätään nuorten oman elämän hallintaa muun muassa kolmella nuorten itsemurhien ehkäisyprojektilla sekä kokeillaan taiteen keinoja työssä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

- Kansalaisjärjestöjen toimenpiteet

Kansalaisjärjestöt ovat sitoutuneet perustamaan viisi alueellista kumppanuus- ja osaamiskeskusta (Itä-, Länsi-, Etelä-, Keski- ja Pohjois-Suomeen). Keskukset toimivat Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton ja alueellisten toimijoiden yhteisinä strategisina alueellisen sosiaali- ja terveystalouden ja verkostojen kehittämisen välineinä. Keskusten kautta tuetaan kansalaisten osallisuutta tietoyhteiskunnassa ja luodaan sisältöjä tietoverkkoihin. Keskukset ovat myös mukana kehittämässä alueellisia ja paikallisia analyysijä hyvinvoinnin tilasta.

Kumppanuus- ja osaamiskeskuksissa kehitetään uudenlaisia sopimusmalleja alueellisten toimijoiden kesken. Keskusten toiminnalla ja sopimusmalleilla ylitetään olemassa olevia sektori-, toimija- ja kuntarajoja sekä luodaan uudenlaisia tuen muotoja hyvinvoinnin tuottamiseksi.

5 4. SUUNNITELMAKAUDELLA ESILLE NOUSEVIA KYSYMYKSIÄ

Edellä esitetyt toimenpiteet vastaavat jo hyvin kattavasti syrjäytymisen ongelmiin. Näiden lisäksi suunnitelmakaudella nousee esille kysymyksiä, jotka ovat esillä poliittisissa keskustelussa tai sisältyvät jo eri työryhmien esityksiin tai ovat pohdittavina asetetuissa työryhmissä. Näihin kysymyksiin otetaan kantaa erikseen. Keskusteluissa ovat nousseet esille muun muassa seuraavat kysymykset:

- perusturvaetuuksien riittävyys erityisesti aktiivitoimenpiteiden aikana ja perusetuuksien suhde muihin etuuksiin
- mielenterveyspalvelujen kattavuus sekä mielenterveysongelmaisten ja pitkäaikaissairaiden taloudellinen asema
- ylivelkaantuneiden ja köyhien sekä muista syrjäytymisongelmista kärsivien lapsiperheiden asema
- päihteiden käytöstä aiheutuvien ongelmien ehkäisy erityisesti nuorten kohdalla
- kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tarjonnan lisääminen sekä
- asuinalueiden taloudellisen ja sosiaalisen eriytymiskehityksen sekä alueellisen eriarvoistumisen pysäyttäminen.

Sosiaali- ja terveysalan järjestöt ovat esittäneet Raha-automaattiyhdistyksen jakamatonta tuottoa käytettäväksi muun muassa syrjäytymisen vastaisten toimenpiteiden kehittämiseen. Nämä varat voitaisiin käyttää esimerkiksi seuraaviin tarkoituksiin:

- sosiaalisen luotatuksen laajennus
- mielenterveyskuntoutujien asuminen
- nuorten työpajat
- lasten ja nuorten psykiatrinen avokuntoutus
- laitoksista kotiutuvien avopalveluiden kehittäminen
- päihteitä käyttävien nuorten tukeminen
- maahanmuuttajien kotouttaminen sekä rasismiin vastainen toiminta.

Varat voitaisiin kohdentaa näiden palvelujen tuotantoon erikoistuneille paikallisille ja alueellisille yhdistyksille. Jakamatonta tuottoa voitaisiin käyttää myös järjestöjen kautta tapahtuvaan kuntouttavan työtoiminnan toimintamuotojen kehittämiseen.

Suunnitelmakaudella otetaan kantaa myös seuraaviin vireillä tai valmistelussa oleviin ohjelmiin ja esityksiin, jotka sisältävät köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisyyn tähtääviä toimenpiteitä.

5.1.1 1) Taloudellinen syrjäytyminen (köyhyys)

- Työkyvyttömyyseläkettä saavien vaikeavammaisten oikeus lakisääteisen sairausvakuutuksen päivärahaan
Esityksen tavoitteena on rinnastaa työssäkäyvä työkyvyttömyyseläkettä saava vaikeavammainen muihin työssäkäyviin lakisääteisen sairausvakuutuksen osalta.
- Ulosottolain uudistus

Oikeusministeriössä on vireillä ylivelkaantuneiden aseman parantamiseen tähtääviä lainsäädäntöhankkeita. Ulosottolain uudistuksella pyritään estämään elinikäinen tai kohtuuttoman pitkäkestoinen ulosottomenettely. Uudistuksella tavoitellaan kohtuullista ratkaisua erityisesti niiden kansalaisten asemaan, jotka ovat taloudellisessa ahdingossa mutta eri syistä jäävät velkajärjestelyn ulkopuolelle. Ulosottolain kokonaisuudistus etenee vaiheittain vuoteen 2005.

- Ylivelkaantumista koskevan lainsäädännön uudistaminen (oikeusministeriö)

Oikeusministeriössä on ryhdytty arvioimaan velkajärjestelylainsäädännön toimivuutta ja kehittämistarvetta. Tässä yhteydessä on tarkoitus selvittää muun muassa, olisiko velkajärjestelyn käyttöä syytä laajentaa siten, että nykyistä suurempi osa viime vuosikymmenen laman vuoksi ylivelkaantuneista kansalaisista voisi saada velkajärjestelyn. Asiasta on leväällä 2001 järjestetty laaja lausuntokierros. Yhteenvedon lausunnoista on valmisteilla eikä päätöstä jatkotoimenpiteistä ole tässä vaiheessa tehty.

5.1.2 2) Terveydelliset ongelmat

- Erittäin vaikeahoitoisten ja väkivaltaisten alaikäisten mielenterveyspotilaiden laitoshoidon kehittämistä pohtinut työryhmä

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama alaikäisten tahdosta riippumattoman psykiatrisen hoidon järjestämistä selvittänyt työryhmä esitti valtakunnallisen hoitoyksikön perustamista vaarallisille ja vaikeahoitoisille lapsille ja nuorille. Sosiaali- ja terveysministeriössä asiaa valmistellaan tavoitteena kahden 6+6 paikan hoitoyksikön perustaminen kahden vuoden sisällä. Tavoitteena on, että yksiköt aloittaisivat toimintansa 2002-2003.

- Työterveyshuoltolainsäädännön uudistaminen

Valmistellaan hallituksen esitys vuoden 2001 aikana työterveyshuoltolain uudistamiseksi siten, että myös määräaikaisissa työsuhteissa olevat otetaan huomioon.

5.1.3 3) Työmarkkinoilta syrjäytyminen

- Työttömyysturvan ja työvoimapolitiikan kehittämistä työllistävään suuntaan selvittävä työryhmä (STM+ työmarkkinajärjestöt)

Kolmikantaisen työryhmän tehtävänä on 1.10.2001 mennessä selvittää tarpeet ja mahdollisuudet kehittää työttömyysturvaa ja työvoimapolitiikkaa työllistymistä tukevaan suuntaan. Työryhmän tulee työssään kiinnittää huomiota myös pitkäaikaistyöttömien tarvitsemien erityistoimien selvittelyyn sekä heidän toimeentulonsa turvaamiseen. Työryhmän tulee lisäksi selvittää, onko työttömyysturvassa aihetta tehdä työhistoriaan tai muihin perusteisiin nojautuvia rakenteellisia muutoksia, samalla kun arvioidaan uudelleen päivärahan ja työstä saatujen ansiotulojen yhteensovitus.

- Vammaisten omaehtoinen selviytyminen

Selvitysmies jätti marraskuussa 2000 esityksen vammaisten ja vajaakuntoisten henkilöiden työllistämisen edistämiseksi.

- Työministeriön asettamat työsyRJintädirektiivin täytäntöönpanoa valmisteleva työryhmä ja rasismidirektiivin täytäntöönpanoa valmisteleva projekti

Työryhmän tehtävänä on asiantuntijoita sekä vammais- ja muiden kansalaisjärjestöjen edustajia kuultuaan valmistella työsyRJintädirektiivin täytäntöönpanon edellyttämät lainmuutokset. Työryhmän määräaika päättyy 31.12.2002.

Projektin tehtävänä on valmistella rasismidirektiivin edellyttämät etnistä syrjintää koskevat lainsäädäntömuutokset. Tätä edeltää asiantuntijoiden kuuleminen ja em. työryhmän kanssa tehtävä työsyRJintää koskeva kartoitus. Projektin määräaika päättyy 28.2.2002.

- Työmarkkinatukijärjestelmän kehittäminen

Työministeriö on asettanut projektin, jonka tehtävänä on 31.5.2001 mennessä selvittää, millä keinoin voidaan lisätä työmarkkinatuesta pääasiallisen toimeentulonsa saavien työttömien edellytyksiä työllistyä palkkatyöhön ja osallistua työmarkkinoille työllistymistä edistäviin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Lisäksi tulee selvittää keinot lisätä työmarkkinatuen saajien aktiivisuutta ja mahdollisuuksia osallistua toimenpiteisiin. Projektin tulee valmistella esitys yhteiskunnan eri tahojen ja toimijoiden yhteisvastuuseen

perustuvasta toimintamallista ja arvioida sen toteuttamisen vaatimat institutionaaliset puitteet, kuten mahdollinen tarve korottaa työmarkkinatuen tasoa aktiivitoimenpiteiden ajalta ja muuttaa etuusjärjestelmien rahoitusvastuuta.

5.1.4 4) Asuntomarkkinoilta syrjäytyminen

- Asumistuen yhteensovittamista selvittävä työryhmä

Työryhmä on selvittänyt asumistuen, sosiaalietuuksien ja verotuksen yhteen sovittamista. Määräaika päättyy 30.9.2001.

- Asunnottomuuden vähentämishjelma

Vuosiksi 2001- 2003 laaditun asunnottomuuden vähentämishjelman tavoitteena on pysäyttää asunnottomuuden lisääntyminen ja kääntää vuoteen 2004 mennessä asunnottomien määrä laskevaan suuntaan. Tavoitteena on saada aikaan 1000-1200 uutta asuntoa asunnottomille. Asukasvalintaa esitetään kehitettäväksi siten, että asunnottomat ja muut erittäin kiireellisessä asunnon tarpeessa olevat priorisoidaan kaikkien omistajatahojen asukasvalinnassa. Selvitetään myös palvelu- ja tukiasuntojen lisätarve ja kehitetään tukipalveluja asunnottomille ja muille erityisryhmille. Palvelujen järjestämisen tehostamiseksi ehdotetaan perustettavaksi kasvukeskuksiin kuntien, palvelujen tuottajien, kolmannen sektorin ja vuokratilojen omistajien edustajista koostuvia yhteistyöelimisiä.

- Väestöltään supistuvien alueiden asuntopolitiikkaa selvittänyt Pidot-työryhmä

Ympäristöministeriön työryhmä on esittänyt kuntien laadittaviksi kokonaisvaltaisia asumisen strategioita olemassa olevan asuntokannan käytön osalta. Uusien asuntojen rakentamistarvetta esitetään vähennettäväksi ottamalla laajemmin käyttöön vanhojen asuntojen ostamiseen tarkoitettua korkotukilainoitusta. Työryhmä jätti raporttinsa 31.1.2001.

5.1.5 5) Koulutuksesta syrjäytyminen

- Opetusministeriön asettama oppilashuoltotyön kehittämistyöryhmä

Työryhmän tehtävänä on 31.10.2001 mennessä selvittää ja arvioida esiopetuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppilashuollon valtakunnalliset kehittämistarpeet.

- Opetusministeriön asettama ammatillisen erityisopetuksen kansallinen strategia-työryhmä

Strategiatyöryhmän toimikausi päättyi 31.12.2001. Strategiatyön tultua valmiiksi opetusministeriö ja opetushallitus suunnittelevat strategian toteutuksen yksityiskohdittain. Tarkoituksena on kehittää malleja erityisopetuksen käytännön ongelmiin ja erityistä tukea tarvitsevien lasten opetukseen.

5.1.6 6) Muu syrjäytyminen

- Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa kehittävä työryhmä

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän tavoitteena oli selvittää huumausaineiden käyttäjien hoidon palvelu- ja rahoitusjärjestelmän nykytila sekä laatia suunnitelma palvelujärjestelmän kehittämiseksi tarvetta vastaavaksi. Työryhmän määräaika päättyi 15.5.2001, ja raportti luovutetaan 1.6. peruspalveluministerille.

- Toimenpideohjelma huumausainepolitiikan tehostamiseksi vuosille 2001 – 2003

Toimenpideohjelman tavoitteena on saada huumausaineiden käytön lisääntyminen ja huumausainerikollisuuden kasvu pysäytetyksi.

- Rikos- ja riita-asioiden sovittelu

Selvitysmies jätti raporttinsa 26 tammikuuta 2001. Hän esittää, että Suomeen säädettäisiin laki rikos- ja riita-asioiden sovittelun järjestämisestä.

- Vapautuvien vankien aseman parantaminen

Toimikunta jätti 17. huhtikuuta 2001 mietinnön vapautuvien vankien aseman parantamisesta. Toimikunta ehdottaa, että rikokseen syyllistyneille laadittaisiin rangaistus- ja vapautumisajan kattava kuntouttava tukipalvelusuunnitelma. Toimikunta ehdottaa myös ehdonalaaisesti vapautettujen valvonnan lisäämistä. Ehdotusten toteuttamiseksi ja niiden edellyttämän valtion ja kuntien viranomaisten välisen yhteistyön parantamiseksi toimikunta ehdottaa, että käynnistetään määräaikainen projekti muutamassa niistä seutukunnissa, joista suurin osa rikokseen syyllistyneistä on kotoisin.

- Rikoksettoman elämän edellytysten parantaminen

Tehostetun kriminaalihuollon toimenpitein pyritään parantamaan rangaistuksen kärsineiden henkilöiden integrointia takaisin yhteiskuntaan. Oikeusministeriön asettama toimikunta on valmistellut suuntaviivat seuraamusjärjestelmän ja tukijärjestelmän yhteensovittamiseksi. Työ päättyi helmikuussa 2001. Rikos- ja riita-asioiden sovittelutoiminta laajennetaan kattamaan koko maan ja toiminnan valtakunnallinen koordinointi organisoidaan pysyväälle pohjalle.

- Oikeusministeriön asettama rikosuhritoimikunta

Toimikunta tehtävänä oli selvittää, miten rikoksen uhrin asemaa voidaan parantaa lainsäädännön keinoin sekä mitä viranomaiset ja kansalaisjärjestöt voivat käytännössä tehdä uhrin aseman parantamiseksi. Toimikunnan määräaika päättyi 30.4.2001.

- Köyhyyden ja syrjäytymisen tutkimus- ja monitorointikeskus

EAPN-Fin, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry ja Terveystieteiden Edistämisen Keskus ovat yhdessä jäsenjärjestöjensä kanssa ajamassa Euroopan Unionin yhteyteen köyhyyteen ja syrjäytymiseen keskittyvää riippumatonta ja kansalaisjärjestöihin tiiviisti kytkeytyvää tutkimus- ja monitorointikeskusta. Sitä kehitetään yhteistyössä Jyväskylän yliopiston kolmannen sektorin tutkimuskeskuksen kanssa. Tämän tutkimus- ja monitorointikeskuksen tehtävänä olisi:

1. köyhyyttä ja syrjäytymistä koskevan kansalaislähtöisen tiedon tuottaminen,
2. tiedon välittäminen päätöksentekoon ja käytäntöjen kehittämiseen,
3. köyhyyttä ja syrjäytymistä ehkäisevien toimintamallien kehittämisen tukeminen ja
4. syntyvien mallien evaluointi.

6 INDIKAATTORIT

Indikaattorit on valittu siten, että ne kuvaavat mahdollisimman hyvin resurssivajeita syrjäytymisen eri ulottuvuuksilla sekä syrjäytymisuhan alaisten ryhmien suuruutta vuosina 1990 - 2000. Köyhyyttä ja syrjäytymistä kuvaavia indikaattoreita on jatkuvasti syytä kehittää esimerkiksi siten, että köyhyyttä tarkastellaan myös kulutus- tarpeiden näkökulmasta ja että toimintasuunnitelman toteutumista arvioidaan myös muilla indikaattoreilla kuin tässä on esitetty. Tämä on tärkeää erityisesti siksi, että esimerkiksi Suomessa julkiset, pääosin verorahoitteiset hyvinvointipalvelut tyydyttävät merkittävän osan kotitalouksien palvelutarpeista.

TALOUDELLINEN SYRJÄYTYMINEN

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
PIENITULOISUUS											
<u>Köyhyysrajana 50 prosenttia mediaanituloista</u>											
1 Köyhyysrajan alittaneisiin kotitalouksiin kuuluvien henkilöiden lukumäärä Köyhyysraja: käytettävissä olevat tulot per OECD:n kulutusyksikkö (1,0 - 0,7 - 0,5) 50 % mediaanista	121 000	147 000	129 000	130 000	112 000	121 000	146 000	154 000	195 000	181 000	
2 Henkilöiden köyhyysaste -- osuus väestöstä (%)	2,4	2,9	2,6	2,6	2,2	2,4	2,9	3,0	3,9	3,6	
3 Henkilöiden köyhyysaste ennen saatuja ja maksettuja tulonsiirtoja -- Tuotannontekijätulojen perusteella köyhyysrajan alittaneisiin kotitalouksiin kuuluvien henkilöiden osuus väestöstä (%)	23,8	25,9	29,4	33,1	33,7	32,2	32,9	32,4	31,4	29,8	
-- Tuotannontekijätulojen + ansioeläkkeiden perusteella köyhyysrajan alittaneisiin kotitalouksiin kuuluvien henkilöiden osuus väestöstä (%)	13,6	15,4	18,0	20,5	20,8	19,1	19,4	19,2	18,6	16,6	

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<u>Köyhyysrajana 60 prosenttia mediaanituloista</u>											
4 Köyhyysrajan alittaneisiin kotitalouksiin kuuluvien henkilöiden lukumäärä	321 000	332 000	297 000	270 000	291 000	325 000	377 000	410 000	450 000	460 000	
Köyhyysraja: käytettävissä olevat tulot per OECD:n kulutusyksikkö (1,0 - 0,7 - 0,5) 60 % mediaanista											
5 Henkilöiden köyhyysaste -- osuus väestöstä (%)	6,5	6,6	5,9	5,4	5,8	6,4	7,4	8,1	8,9	9,0	
6 Henkilöiden köyhyysaste ennen saatuja ja maksettuja tulonsiirtoja											
-- Tuotannontekijätulojen perusteella köyhyysrajan alittaneisiin kotitalouksiin kuuluvien henkilöiden osuus väestöstä (%)	27,5	30,3	34,0	37,6	37,3	36,5	36,6	36,0	34,9	33,6	
-- Tuotannontekijätulojen + ansioeläkkeiden perusteella köyhyysrajan alittaneisiin kotitalouksiin kuuluvien henkilöiden osuus väestöstä (%)	18,0	20,4	23,2	25,7	25,1	23,9	24,0	23,8	22,8	21,1	
VIIMESIJAISET SOSIAALIETUUKUDET											
7 Toimeentulotuki											
- Toimeentulotukea saaneet henkilöt vuoden aikana	314 000	396 000	465 000	528 000	577 000	583 000	610 000	594 000	535 000	492 000	
- Toimeentulotukea saaneiden henkilöiden osuus väestöstä (%)	6,3	7,9	9,2	10,4	11,3	11,4	11,9	11,5	10,4	9,5	
VELKAANTUNEISUUS											
8 Ulosottovelallisten henkilöiden osuus väestöstä, %	..	..	8,7	8,1	9,0	8,0	7,7	7,0	5,6		

TERVEYDELLISET ONGELMAT

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
9 Koettu terveydentila											
Oman terveydentilan huonoksi tai melko huonoksi arvioineiden osuus											
- 25-64-vuotiaat miehet, %	9,7	9,7	8,6	8,6	8,6	8,4	8,4	8,4	8,9	8,9	
- 25-64-vuotiaat naiset, %	7,6	7,6	6,9	6,9	6,9	7,4	7,4	7,4	7,2	7,2	
10 Eläkeikäisen väestön toimintakykyisyys											
Niiden ikävakioitu osuus 65-84-vuotiaista, joilla on ongelmia liikuntakyvyssä											
- miehet, %	..	..	..	23,2	..	20,4	..	21,7	..	18,1	
- naiset, %	..	..	..	29,9	..	25,4	..	29,1	..	27,3	
11 Sosiaaliset terveyserot											
Perusasteen koulutuksen saaneiden ikävakioitu kuolleisuus (korkean asteen koulutuksen saaneiden kuolleisuus=100), 35-64-vuotiaat											
- miehet	232	194	245	235	226	222	..	..	..	..	
- naiset	164	156	169	187	163	182	..	..	..	..	

TYÖMARKKINOILTA SYRJÄYTYMINEN

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
TYÖTTÖMYYS											
12 Työttömyysaste, %	3,2	6,6	11,7	16,3	16,6	15,4	14,6	12,7	11,4	10,2	9,8
- Miehet	3,6	8,0	13,6	18,1	18,1	15,7	14,3	12,3	10,9	9,8	9,1
- Naiset	2,7	5,1	9,6	14,4	14,8	15,1	14,9	13,0	12,0	10,7	10,6
13 Ulkomaalaisten työttömyysaste, %	..	..	..	..	53	49	48	44	39	37	34
14 Nuorisotyöttömyysaste (15-24 v.), %	9,3	16,3	26,4	33,6	34,0	29,7	28,0	25,2	23,5	21,5	21,4
15 Pitkäaikaistyöttömyysaste											
Yli vuoden työttömänä olleiden osuus työvoimasta	..	0,7	..	5,8	..	5,5	4,6	4,5	3,9	2,9	2,7
- Miehet	..	1,1	..	7,3	..	6,2	4,9	4,7	4,2	3,1	2,7
- Naiset	..	0,7	..	4,2	..	4,7	4,4	4,4	3,6	2,7	2,6
16 Pitkittynyt työttömyys											
Vähintään 300 päivää työttömyysturvaa saaneiden lukumäärä edellisen kolmen vuoden aikana	..	..	65 000	135 000	190 000	219 000	225 000	217 000	211 000	210 000	
17 Vajaakuntoiset työttömät työnhakijat	..	..	42 000	46 000	48 800	50 900	54 900	59 600	62 500	66 600	68 700
- osuus kaikista työnhakijoista, %			6,5	6,0	6,0	6,3	6,9	7,3	8,1	9,0	10,9
TYÖLLISTÄMISTOIMENPITEET											
18 Tukitoimenpiteillä työllistetyt	30 500	40 300	52 100	56 800	66 400	63 600	64 600	62 600	57 000	51 500	43 000
- Naisten osuus, %	..	45,3	43,7	45,1	50,3	54,3	56,7	58,0	59,8	61,6	62,7
19 Työvoimapolitiittisessa koulutuksessa olevat, kuukauden lopussa keskimäärin	16 800	17 300	26 300	27 200	28 400	33 900	42 300	46 800	41 300	38 100	30 900
TYÖHÖN OSALLISTUMATTOMUUS											
20 Työssäkäymättömyysaste vuoden aikana											
- Kotitalouksien, joissa yksikään 25-54-vuotias jäsen ei vuoden aikana ole ollut työllisenä yhtäkään kuukautta, osuus kaikista kotitalouksista, joissa 25-54 -vuotiaita jäseniä, %	5,0	5,8	8,6	10,9	11,8	11,5	12,8	11,9	12,6		
-- työttömyyttä kokeneiden talouksien osuus työssä käymättömistä talouksista, %	11,4	24,9	45,7	61,4	61,5	56,7	51,7	54,4	57,3		
-- yhden hengen kotitalouksien osuus työssä käymättömistä talouksista, %	42,3	41,5	43,2	43,0	43,1	48,1	47,9	46,0	49,1		

ASUNTOMARKKINOILTA SYRJÄYTYMINEN

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
ASUINOLOJEN ONGELMAT											
21 Erittäin puutteellisesti varustettujen asuntokuntien osuus kaikista asutokunnista, %	9,7	9,3	8,8	8,2	7,9	7,8	7,5	7,3	7,2		
22 Ahtaasti asuvien henkilöiden osuus väestöstä, %	30,5	29,6	29,1	28,6	28,1	27,5	26,9	26,3	25,4	24,5	23,4
23 Aravavuokra-asuntoihin jonottavia hakijaruokakuntia kaikkiaan	57 000	69 000	86 000	90 000	86 000	96 000	106 000	107 000	118 000		
-- Erittäin kiireellisessä asunnontarpeessa olevien hakijaruokakuntien osuus, %	..	23,9	24,4	22,7	24,4	22,6	24,5	24,5	26,7		
ASUNNOTTOMUUS											
24 Yksinäiset asunnottomat yht.	15 250	14 100	12 880	11 670	10 560	10 430	9 610	9 820	9 990	9 990	10 000
- Ulkona ja tilapäisissä suojissa ja yömajoissa yms.	3 610	3 370	3 030	2 560	1 760	1 710	1 720	1 720	1 770	1 750	1 790
- Laitoksissa asunnon puuttumisen vuoksi	3 690	3 340	3 030	2 410	2 170	2 110	2 110	2 450	2 350	2 390	2 420
- Tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona	7 950	7 390	6 820	6 700	6 630	6 610	5 780	5 650	5 870	5 850	5 790
- Naisten osuus yksinäisistä asunnottomista, %	..	..	..	..	..	..	18,7	25,6	19,6	18,2	17,5
- Alle 25-vuotiaiden osuus yksin. asunnottomista, %	..	..	..	..	..	..	15,7	22,0	19,8	18,4	17,5
25 Asunnottomat perheet	800	700	570	250	380	560	360	600	820	780	780

KOULUTUKSESTA SYRJÄYTYMINEN

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
PUUTTEELLINEN KOULUTUS											
26 Perusasteen suorittamatta jättäneet	335	363	228	..	304	253	210	197	262		
27 Vähäiselle koulutukselle jääneet nuoret -- 18-24 -vuotiaiden, joilla on vain perusasteen kou- lutus ja jotka eivät enää ole missään koulutuksessa, osuus ikäryhmästä, %	..	..	..	..	..	12,8	11,1	8,1	7,9	9,9	9,8

MUU SYRJÄYTYMINEN											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
SYRJÄYTYMISVAARASSA OLEVAT LAPSET JA NUORET											
28 Koulutuksen lopettaneet ei-työlliset nuoret											
Nuoret, joilla ei ole perusasteen jälkeistä koulutusta ja jotka eivät ole työllisiä eivätkä ole koulutuksessa											
- 15-19-vuotiaat											
-- lukumäärä	24 000	..	34 000	..	25 000	22 000	25 000	20 000	21 000		
-- osuus 15-19-vuotiaista, %	7,9	..	10,7	..	7,6	6,9	7,7	6,2	6,3		
-- miehet, osuus 15-19-vuotiaista, %	9,2	..	11,6	..	8,8	9,9	12,1	6,9	7,0		
-- naiset, osuus 15-19-vuotiaista, %	6,6	..	9,8	..	6,4	5,2	6,0	5,4	5,5		
- 20-24-vuotiaat											
-- lukumäärä	23 000	..	37 000	..	32 000	29 000	22 000	22 000	21 000		
-- osuus 20-24-vuotiaista, %	6,7	..	11,5	..	10,5	9,8	7,1	6,8	6,5		
-- miehet, osuus 20-24-vuotiaista, %	8,1	..	13,6	..	11,9	10,1	7,1	7,5	7,2		
-- naiset, osuus 20-24-vuotiaista, %	5,2	..	9,4	..	9,0	11,6	10,2	6,0	5,9		
29 Lastensuojelulapset											
- Avohuollon piirissä lapsia ja nuoria	..	..	..	24 700	27 800	30 700	33 300	36 000	39 700	43 700	
- Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret	..	8 700	9 400	9 700	10 200	10 700	11 100	11 800	12 000	12 400	
-- niistä huostaan otetut lapset ja nuoret	..	6 200	6 400	6 400	6 400	6 500	6 500	6 800	6 800	6 900	
--- niistä uudet huostaanotot	..	1 100	950	900	850	1 000	950	1 175	1 200	1 300	

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
RIKOLLISUUS, ITSETUHO, PÄIHDEONGELMAT											
30 Vangit											
- keskimäärin päivittäin	3 441	3 467	3 511	3 421	3 275	3 248	3 197	2 974	2 809	2 743	
31 Väkivaltarikokset	3,2	3,1	3,4	3,3	3,2	2,9	3,3	2,8	2,4		
(keskiväkiluvun 100 000 henkeä kohden)											
32 Huumausainerikoksista epäillyt	1 300	2 000	2 340	3 100	3 200	3 900	6 100	7 000	8 300	9 300	
- naisia	109	110	110	119	122	133	149	144	141	126	
33 Itsemurhat,											
(ikävakioitu kuolleisuus 100 000 henkeä kohden)											
- molemmat sukupuolet	30,3	29,8	28,8	27,6	27,3	27,2	24,3	25,7	23,8		
- miehet	50,1	49,2	46,6	44,6	43,5	42,8	38,0	41,0	37,9		
- naiset	12,1	11,3	11,1	10,8	11,3	11,5	10,3	10,3	9,7		
34 Päihdehuollon avohoidon asiakkaita vuoden aikana											
- A-klinikat	38 500	37 500	35 500	34 100	35 400	35 600	38 200	39 100	39 300	40 000	
- nuorisoasemat	3 000	2 700	2 600	2 600	2 700	2 700	3 100	3 900	3 800	4 300	
35 Alkoholisairauksien takia sairaaloissa hoidetut henkilöt											
Alkoholisairaus pää- tai sivudiagnoosina											
- yhteensä	16 600	16 800	16 900	17 700	19 100	19 800	20 200	20 000	20 400	19 750	20 200
- naisten osuus, %	17,7	17,8	17,4	18,6	19,2	19,3	20,1	20,6	21,6	22,0	21,8
36 Huumesairauksien takia sairaaloissa hoidetut henkilöt											
Huumesairaus pää- tai sivudiagnoosina											
- yhteensä	4 700	4 800	4 850	5 000	5 600	5 400	5 300	5 400	5 450	5 900	6 550
- naisten osuus, %	48,1	45,8	45,0	45,5	45,9	44,5	43,6	43,6	42,7	41,0	42,8

Liitetaulukko 1. Resurssivajeet ja yhteiset tavoitteet: yhteenveto kansallisen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaiseen toimintasuunnitelmaan kirjatusta toimenpiteistä.				
	TOIMINNAN TAVOITTEET			
RESURSSIVAJAUKSEN ULOTTUVUUSDET	Työllisyysstrategia	Syrjäytymisriskin ehkäisy	Heikoimmassa asemassa olevien avustaminen	Kaikkien toimijoiden mukaan ottaminen
TALOUS	• Puolison tuloihin liittyvän tulovähenteisyyden lieventäminen työmarkkinatuessa • Sairauspäivärahan maksaminen työssäkäyville työkyvyttömyyseläkeläisille • Kuntouttavaan työtoimintaan liittyvät kannustinrahat ja matkakorvaukset • Toimeentulotuen ja ansiotulosten yhteensovitus (3-vuotinen kokeilu) • Nuorten vajaakuntoisten kuntoutusrahakauden pidentäminen	• Kansaneläkkeen tasokorotus • Kansaneläkkeen lapsikorotuksen palauttaminen • Työmarkkinatuen lapsikorotuksen korottaminen • Ehkäisevän toimeentulotuen käytön tehostamista koskeva uudistus • Velallisen maksukyvyn arviointiperusteiden muutos • Sosiaalisen luototuksen kokeilu	• Toimeentulotukiasetuksen muutos tuen lisäosaan oikeutavien menojen osalta	• Kolmikantainen päätöksenteko • Valtion, kuntien ja palkansaajajärjestöjen yhteistyö • Nälkäryhmän toiminta • Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin • Monialainen ministeriöyhteistyö (STM, VM, OM) sekä • Yhteistyö ministeriöiden, tutkimuslaitosten, kolmannen sektorin organisaatioiden (Takuu-Säätiö) ja seurakuntien kanssa
TERVEYS	• Työllistymisen edellytyksiä parantavat toimet terveydenhuollossa (kuntouttava työtoiminta)	• Julkisesti tuetun hammashuollon laajentaminen • Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen maksukatto • Terveystieto –oppiaineeksi • Lasten terveydenhuollon kehittäminen	• Mielenterveysongelmaisten kuntoutuksen kehittäminen. • Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen parantaminen	• Mielenterveyskuntoutujien avopalveluiden kehittäminen
TYÖ	• Ikääntyvien työkyvyn parantaminen ja työllistyminen • Ylläpito- ja majoituskorvausten tarveharkinnan lieventäminen • Työkyvyttömyyseläkkeen lepäämäänjättämisoikeus ja vammaisten ja vajaakuntoisten työllistämisen edistäminen.	• Työnhakusuunnitelman noudattaminen. • Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta (työvoimapolitiittiset tehtävät)	• Kuntouttava työtoiminta ja siihen liittyvät toimenpiteet • Kuntoutuskokeilu: järjestelmän kehittäminen 15 - 17 – vuotiaille • Kuntoutuskokeilu: järjestelmän kehittäminen yli 45 – vuotiaille pitkäaikaistyöttömille.	• Kolmikantainen yhteistyö sekä kolmannen sektorin ja kirkon aktiivinen mukana olo • Kuntien sosiaalitoimen ja työvoimaviranomaisten yhteistyön kehittäminen ja vastuunjaon selkeyttäminen. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka)

			Pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskartoitus mahdollisen työkyvyttömyyden toteamiseksi	
ASUMINEN	- Pienituloisten asumisen tuki (asumisen tuen normivuokrien korottaminen pienissä asunnoissa) - Omapääoma-avustukset asunnottomille tarkoitetuille asunnoille			- Valtion, pääkaupunkiseudun ja kehyskuntien yhteistoiminta-asiakirja - Lähiö2000 –ohjelma
KOULUTUS	Ammatillisen aikuiskoulutuksen toimeentuloturvan uudistus	- Maksuton esiopetus kuusivuotiaiden ikäluokalle - Terve itsetuntoprojekti - Lisäopetus peruskouluissa (kymppiluokat) - Koululaisten iltapäiväkerhotoiminnan kehittäminen	- Ammattioppilaitosten innovatiiviset työpajat. - Nuorten työpajat - Tietoyhteiskuntavalmiuksien kehittäminen.	Opettajien täydennyskoulutus huumeasioissa
MUUT	Maahanmuuttajien kotouttaminen	- Päihteiden väärinkäytön ehkäisy - Syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma - Lastensuojelun kehittämistoimenpiteet - Huumausainepolitiikan tehostaminen - Vähemmistöryhmien aseman, kulttuurin ja harrastusmahdollisuuksien parantaminen	- Sosiaalihuollon asiakkaan aseman parantaminen - Itsemurhien ehkäisy - Lastensuojelukustannusten tasausrahasto. - Syrjintäasiain valtuutettu - Suomen evankelis-luterilaisen kirkon määräraha syrjäytymisen ehkäisyyn - Päihdeongelmaisten hoidon kehittäminen	- Laaja-alainen yhteistyö kuntien, seurakuntien, kolmannen sektorin organisaatioiden ja valtion välillä - Väkivallan ja prostituution ehkäiseminen - Ikäihmistien aktivointi ja vanhustenhuollon laatusuosituksien - Varhaisen puuttumisen hanke - Harava-hanke - Kumppanuushankkeet
MUUT				

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet	7 Utgivningsdatum 1.6.2001
Författare (uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare) Kari Välimäki, ordförande Juho Saari, sekreterare Mirja Salonen, sekreterare Markus Seppelin, sekreterare	8 Typ av publikation Promemoria
	9 Uppdragsgivare Social- och hälsovårdsministeriet
	10 Datum för tillsättandet av organet 1.2.2001
Publikation (även den finska titeln) Nationell handlingsplan mot fattigdom och utslagning	

11 Publikationens delar

12 Referat

Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte en arbetsgrupp för att i enlighet med slutsatserna från Europeiska rådet i Nice bereda en handlingsplan mot fattigdom och utslagning. De nationella handlingsplanerna bereds i alla EU-medlemsländer enligt gemensamt överenskomna principer. Planerna baserar sig på medlemsländernas olika utgångspunkter och prioriteringar. Man har dock försökt förenhetliga strukturen för och innehållet i de olika medlemsländernas handlingsplaner för att underlätta den ömsesidiga inlärningsprocessen.

Finlands nationella handlingsplan mot fattigdom och utslagning grundar sig i stor utsträckning på godtagna nationella utgångspunkter. Planen är ett svar på social- och hälsovårdsutskottets utlåtande 7/2000 till grundlagsutskottet. Social- och hälsovårdsutskottet förutsatte i sitt utlåtande om berättelsen om regeringens åtgärder under år 1999 och Social- och hälsovårdsberättelsen 2000 att regeringen fäster uppmärksamhet vid behovet att förebygga utslagning och föreslog att regeringen i snabb takt utarbetar ett särskilt program mot fattigdom.

Den nationella handlingsplanen mot fattigdom och utslagning grundar sig på den nationella socialtrygghetsstrategin. Den är till sin karaktär målinriktad och binder de olika aktörerna till de gemensamma målen. Syftet med planen är att främja en etiskt och ekonomiskt hållbar samhällsmodell, där det gemensamma ansvaret på ett konstruktivt sätt stöder individens egen aktivitet och möjlighet att bemästra sitt liv. Detta sker genom att öka såväl organisationernas som medborgarnas incitament för socialt och ekonomiskt hållbara handlingsmodeller och genom att utveckla sådana inkomstöverföringar och tjänster som är nödvändiga med tanke på medborgarnas välbefinnande och möjligheter att bemästra sitt liv.

Åtgärderna för att motverka fattigdom och utslagning granskas i förhållande till ekonomisk fattigdom, hälsoproblem samt utslagning från arbetsmarknaden, bostadsmarknaden och utbildningen och till andra faktorer som förorsakar utslagning. I handlingsplanen uppräknas de åtgärder för att motverka fattigdom och utslagning som regeringen, arbetsmarknadsorganisationerna och den tredje sektorn förbundet sig till samt presenteras frågor som är aktuella under planeringsperioden. I handlingsplanen ingår även en lista över indikatorer som bedömer utslagningens olika dimensioner.

Nyckelord

Fattigdom, utslagning, Kommittén för socialt skydd

13 Övriga uppgifter			
14 Seriens namn och nummer Social- och hälsovårdsministeriets promemorior 2001:11		15 ISSN 1237-0606	16 ISBN 952-00-0988-4
17 Sidoantal 62	18 Språk Finska	19 Pris 86 mk	20 Sekretessgrad Offentlig
21 Distribution Social- och hälsovårdsministeriets publikationsförsäljning, PB 536, 33101 Tammerfors, tfn (03) 260 8158 och 260 8535, fax (03) 260 8150		22 Förlag Social- och hälsovårdsministeriet	

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health	23 Date 1 June 2001
Authors Chairman: Kari Välimäki Secretaries: Juho Saari Mirja Salonen Markus Seppelin	24 Type of publication Working Group memorandum
	25 Commissioned by Ministry of Social Affairs and Health
	26 Date of appointing the organ 1 February 2001
Title of publication National plan of action to combat poverty and social exclusion	

27 Parts of publication

28 Summary

The Ministry of Social Affairs and Health set up in February 2001 a working group to draft, in accordance with the conclusions of the European Council in Nice, an action plan to combat poverty and social exclusion. Such national action plans are prepared in all EU states according to the jointly agreed principles. The plans are based on different starting premises and areas of emphasis of the member states. The aim has however been to harmonise the structure and contents of the different states' action plans in order to facilitate a reciprocal learning process.

Finland's national action plan to combat poverty and exclusion is based on broadly agreed national premises. This plan is also a response to statement 7/2000 of the parliamentary Social Affairs and Health Committee to the Committee for Constitutional Law. In its statement on the Government's action report for 1999 and the Social and Health Report for 2000 the Social Affairs and Health Committee calls for the Government to pay attention to the need to prevent any exclusion processes and proposes that the government draw up as soon as possible a specific poverty programme.

The national action plan to combat poverty and social exclusion is based on the national social protection strategy. It is goal-oriented and binds various actors to joint objectives. The plan aims at promoting an ethically and economically sustainable model of society where solidarity supports in a constructive way individuals' independent living and control over own life. This is made possible by increasing the incentives for both organisations and citizens for lines action that are sustainable in social and economic terms, and by developing social income transfers and services that are vital to individuals' well-being and life management.

The measures to combat poverty and exclusion are reviewed in relation to economic poverty, health problems, exclusion from the labour market, housing and education, and to other factors causing exclusion. The action plan lists the measures to combat poverty and exclusion that the government, labour market organisations and the third sector have committed themselves to and deals with questions that will come up during the period covered by the plan. The action plan also incorporates a list of indicators evaluating the various dimensions of exclusion.

Key words

poverty, (social) exclusion, Social Protection Committee

29 Other information			
30 Title and number of series Working group memoranda of the Ministry of Social Affairs and Health 2001:11		31 ISSN 1237-0606	32 ISBN 952-00-0988-4
33 Number of pages 62	34 Language Finnish	35 Price FIM 86	36 Publicity Public
37 Distributor/Orders Ministry of Social Affairs and Health Publications Sale, P.O.Box 536, FIN-33101 Tampere tel. +358 3 260 8158 and +358 3 260 8535		38 Financier Ministry of Social Affairs and Health	